

РЕФЕРЕНТНА РАМКА НА КОМПЕТЕНЦИИ ЗА ДЕМОКРАТСКА КУЛТУРА

Книга 1

Контекст, концепти и модел

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

РЕФЕРЕНТНА РАМКА НА КОМПЕТЕНЦИИ ЗА ДЕМОКРАТСКА КУЛТУРА

Книга 1

Контекст, концепти и модел

Оригинален наслов:
Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 1 : Context, concepts and model

Мислењата изразени во ова дело се одговорност на авторите и не мора да ја одразуваат официјалната политика на Советот на Европа.

Текстот е подготвен и се користи со дозвола од страна на Советот на Европа. Овој превод е издаден во договор со Советот на Европа, но под исклучива одговорност на преведувачот.

Преводот е изработен со финансиска поддршка од Европската Унија во рамките на заедничката програма на ЕУ/Совет на Европа, DISCO. Нејзината содржина е одговорност на авторот (авторите) и не ги одразува ставовите на Европската Унија или Советот на Европа

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа публикација не смее да се преведува, репродуцира или да се пренесува во ниедна форма или на кој било начин, електронски (CD-ROM, интернет, итн.) или механички, вклучувајќи фотокопирање, снимање или каков било систем за чување и пребарување информации, без претходна дозвола во писмена форма од Управата за комуникација (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Слики: iStockphoto.com
Дизајн на корица и изглед: Оддел за производство на документи и публикации,
Совет на Европа

Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg
Cedex <http://book.coe.int>

ISBN 978-92-871-8573-0
(three-volume box set)

© Council of Europe, April 2018 English
© Council of Europe, April 2019 Macedonian
translation. All right reserved. Licensed to the
European Union under conditions.

Преводот на македонски јазик е подготвен во рамки на проектот „Училишни практики за демократска култура во дигиталната ера“ имплементиран од Центарот за човекови права и разрешување конфликти (ЦЧПРК).

Уредник:
Снежана Јанкуловска,
координатор на проектот

Превод:
Ребека Вељановска

Лектура:
Катица Трајкова

Стручна редакција:
Митко Чешларов
Оливер Станојоски

Democratic and Inclusive School Culture in Operation (DISCO)

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

Содржина

ВОВЕДЕН ЗБОР	5
ПРЕДГОВОР	7
ПРИДОНЕСИ	9
ВОВЕД	11
ПОГЛАВЈЕ 1 – ПОЗАДИНА НА РАМКАТА	13
ПОГЛАВЈЕ 2 – РАМКАТА – ШТО Е ТАА И ШТО НЕ Е	19
ПОГЛАВЈЕ 3 – ПОТРЕБАТА ЗА КУЛТУРА НА ДЕМОКРАТИЈАТА И ИНТЕРКУЛТУРЕН ДИЈАЛОГ	23
ПОГЛАВЈЕ 4 – ВАЖНОСТА НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИТЕ СТРУКТУРИ	27
ПОГЛАВЈЕ 5 – КОНЦЕПТУАЛНИТЕ ОСНОВИ НА РАМКАТА	29
ПОГЛАВЈЕ 6 – МОДЕЛ НА КОМПЕТЕНЦИИ ПОТРЕБНИ ЗА ДЕМОКРАТСКА КУЛТУРА И ИНТЕРКУЛТУРЕН ДИЈАЛОГ	37
ПОГЛАВЈЕ 7 – ДЕСКРИПТОРИ – НИВНАТА УПОТРЕБА И ЦЕЛ	59
ЗАКЛУЧОК	65
РЕЧНИК НА КЛУЧНИ ТЕРМИНИ	67
ПОНАТАМОШНО ЧИТАЊЕ	79

Воведен збор

Демократските закони и институциите можат да функционираат ефикасно само кога се засновани врз демократска култура. Во таа насока, образованието е клучно. Ова е заклучокот од Третиот самит на шефовите на државите и владите на Советот на Европа одржан во Варшава во 2005 година. Врз основа на овие заклучоци, нашата организација доби задача да „промовира демократска култура кај граѓаните“. За да се оствари оваа задача, најважно е да обезбедиме услови младите луѓе да се стекнат со знаења, вредности и способности коишто им се потребни за да бидат одговорни граѓани во модерни, мултикултурни и демократски општества.

Оттогаш, државите членки превземаа низа иницијативи во оваа област. Тоа што недостасуваше е јасниот фокус и разбирање на заедничките цели на граѓанското образование. Нашата Референтна рамка на компетенции за демократска култура има за цел да ја пополни таа празнина.

Ургентната потреба за ова се наметна поради честите терористички напади низ Европа во последниов период. Образованието е среднорочна и долгорочна инвестиција за превенирање на насилен екстремизам и радикализација, но работата мора да почне веднаш. Со оглед на ова, Моделот на компетенции (содржан во Книга 1 од Рамката) беше едногласно прифатен на Конференцијата на Советот на Европа за министрите на образование во 2016 на нејзината 25-та сесија во Брисел.

Оваа Референтна рамка е резултат на широко распространетата консултација и на тестирањето во државите членки на Советот на Европа и пошироко. Таа е изградена врз принципи што се заеднички за нашите демократски општества. Рамката ги специфицира алатките и критичкото разбирање што треба да го стекнат учениците на секое образовно ниво за да почувствуваат дека некаде припаѓаат и истовремено да дадат свој позитивен придонес во демократските општества во коишто живеат. Со тоа Рамката нуди заеднички фокус за акција, истовремено почитувајќи ги разновидните педагошки пристапи во образовните системи.

Целта на оваа Рамка е да ги поддржи државите членки да развиваат отворени, толерантни и мултикултурни општества преку образованието. Се надевам дека оваа алатка ќе биде добро прифатена и дека ќе имаме корист од неа.

Тхорбјорн Јагланд

*Генерален секретар
на Советот на Европа*

Предговор

Во какво општество ќе живеат нашите деца утре? Важен дел од одговорот на ова прашање е содржан во образованието што им го даваме денес. Образованието има клучна улога во градење на иднината и го одразува светот што сакаме да го подготвиме за наредните генерации.

Демократијата е еден од трите столбови на Советот на Европа и не би требало да има никакво двоумење од страна на неговите држави членки дека таа треба да остане клучна основа за нашите идни општества. Дури и кога институциите се солидни, тие ќе можат да функционираат на правилен демократски начин само ако граѓаните се целосно свесни не само за своите гласачки права, туку и за вредностите што ги отелотворуваат демократските институции. Системите за образование и училиштата треба да ги подготват младите луѓе да станат активни, ангажирани и одговорни поединци; без оваа подготовка, сложените, мултикултурни општества што се развиваат со голема брзина, не можат да преживеат. Со појавата и развојот на квантната компјутеризација и вештачката интелигенција, уште поважно е децата да стекнат вредности, ставови, вештини, знаење и критичко разбирање што ќе им овозможат да донесуваат одговорни одлуки за нивната иднина.

Почетната точка за развојот на Референтната рамка на компетенции за демократска култура на Советот на Европа беше верувањето дека една од основните задачи на образовните системи, училиштата и универзитетите треба да биде подготовката за демократско граѓанство. Под ова се подразбира дека учениците треба да ги знаат и да ги разберат предизвиците со кои се соочуваат и последиците од нивните одлуки, како и да знаат што можат да прават, а од што треба да се воздржуваат. За да бидат оспособени за сето ова не е доволно да имаат само знаење туку треба да имаат и адекватни компетенции – целта на Рамката е да дефинира кои се овие компетенции.

Самата Рамка опфаќа три книги.

Првата книга го содржи моделот на компетенции, одреден од страна на мултидисциплинарен тим на меѓународни експерти, врз основа на детално истражување и консултирање. 20-те компетенции се поделени во четири области – вредности, ставови, вештини и знаења и критичко разбирање – и тие се придружени со информации за основите на моделот, процесот на неговото развивање и начинот на користење.

Втората книга содржи серија изјави (дескриптори) што ги поставуваат целите за учење и резултатите за секоја компетенција. Овие дескриптори се наменети за наставниците за да им помогнат да ја планираат наставата и да организираат педагошки активности што ќе им овозможат да го набљудуваат однесувањето на учениците во однос на одредена компетентност. Дескрипторите беа тестирани од наставници во волонтерски училишта во 16 земји членки.

Третата книга нуди насоки за тоа како моделот на компетенции може да се користи во шест образовни контексти. Понатамошните поглавја ќе бидат додадени во догледно време.

Рамката се нуди како инструмент што помага да се поттикнат индивидуалните пристапи за учење на компетенциите за демократска култура во рамките на заедничката цел. Иако нема никаква обврска да се користат деловите на одреден начин, тие претставуваат кохерентна целина и препорачуваме наставниците да се запознаат со целата Рамка пред да се одлучат за сопствен пристап во согласност со сопствените посебни потреби и контекст.

Јас сум многу горда што можам на нашите земји членки да им ја презентирам оваа Референтна рамка на компетенции за демократска култура. Таа претставува пример на посветена работа, консултација и отвореност. Се надевам дека многу од вас ќе ја применат во духот во којшто е понудена: како придонес кон напорите да создадеме општество во кое би сакале да живеат нашите деца.

Снежана Самарџиќ-Марковиќ

Совет на Европа

Генерален директор за демократија

Придонеси

Авторски тим

Референтната рамка на компетенции за демократска култура беше развиена од Одделот за образование во соработка со следниве меѓународни експерти:

Мартин Барет
Луиза де Бивар Блук
Мишел Бирам
Јарослав Фалтин
Ларс Гудмудсон
Хилигје ван'т Ланд
Клаудиа Ленз
Паскал Момпоинт-Гаилард
Милица Поповиќ
Калин Рус
Салвадор Сала
Наталија Воскресенскаја
Павел Згага

Оддел за образование на Советот на Европа

Раководител на одделот: Сјур Берган
Раководител на Секторот за образовна политика: Вилано Кириази
Главен менаџер на проектот: Кристофер Рејнолдс
Асистенти: Мириле Вендлинг, Клаудине Мартин-Оствалд

Поддршка и асистенција

Одделот за образование на Советот на Европа за силната поддршка особено им е благодарен на:

- ▶ Јосеп Далерес и Естер Рабаса Грау, постојани претставници на Кнежеството Андора на Советот на Европа од 2012 до 2017 година;
- ▶ Жермен Донделингерт, Јиндрич Фрајч и Етиен Гилард, координатори на Управниот комитет на Советот на Европа за образовна политика и практика од 2012 до 2018 година;
- ▶ Кетеван Натриашвили, заменик-министер за образование, Грузија.

Проектот за развивање на Референтната рамка на компетенции за демократска култура доби организациска и финансиска поддршка од министерствата за образование на Андора, Белгија, Кипар, Чешка, Грузија, Грција и Норвешка.

Одделот за образование исто така би сакал да им се заблагодари на Европскиот центар Верглан и Интеркултурниот институт во Темишвар за нивната значителна помош во обуката и тестирањето.

Придонеси

Одделот за Образование на Советот на Европа за стручните совети и придонеси во процесот на развивање на Референтната рамка на компетенции за демократска култура им е благодарен на следните личности:

Ерик Амна, Матиа Баиути, Леонс Бекеманс, Цезар Бирзеа, Лавиниа Браки, Фабиана Кардети, Мариса Кавали, Аидан Клифорд, Даниел Косте, Ке Анх Данг, Леа Давчева, Дарла Деардорф, Мигел Ангел Гарсија Лопез, Ралф Гаувеилер, Ролф Голоб, Фернанда Гонзалес-Дрехер, Ричард Харис, Пру Холмс, Бриони Хоскинс, Каролин Ховарт, Тед Худелстон, Елени Јибладзе, Андреас Корбер, Илдико Лазар, РакеЛ Линднер, Петр Мацек, Јулиа Марлиер, Гилауме Маркс, Давид Мулер, Ната Натсвлишвили, Оана Нестиан Санду, Реинхилд Оте, Ставроула Филипоу, Алисон Филипс, Агостино Портера, Маржена Рафалска, Моник Роине, Роберто Руфино, Флорин Алин Сава, Хју Старки, Олена Стиславска, Ангела Тесилеану, Фелиса Тибитс, Џудит Торнеј-Пурта, Ангелос Валианатос, Мануела Вагнер, Шарлот Виесландер, Робин Вилсон, Улрике, Волф-Џонтофсохн, Фармироше Ксхемалај.

Последно, но не и најмалку важно, Одделот за образование би сакал да ја изрази својата искрена благодарност до многуте наставници, едукатори на наставници и директори на училишта што ги тестираа дескрипторите и да им изрази благодарност за нивната посветеност и соработка.

Вовед

Референтната рамка на компетенции за демократска култура (во натамошниот текст Рамката) е наменета за наставниците од сите степени на образованието, од предучилишно образование до основно, средно и високо образование, вклучувајќи ги и образованието за возрасни и стручното образование. Рамката нуди систематски пристап на планирање на наставата, учење и оценување на компетенциите за демократска култура (КДК) и нивно воведување во образовните системи на начини што се кохерентни, сеопфатни и транспарентни за сите засегнати страни.

Суштината на Рамката е моделот на компетенции што треба да ги стекнат учениците за да учествуваат ефективно во култура на демократијата и да живеат мирно заедно со другите во културно разновидни демократски општества. Рамката исто така содржи дескриптори за сите компетенции во моделот.

Публикациите за Рамката се состојат од три книги¹. Првата книга започнува со претставување на основите на Рамката и на претходната релевантна работа на Советот на Европа. Оваа книга содржи и важни предупредувања во врска со користењето на Рамката. Следните делови ги објаснуваат концептите и теоретските претпоставки на коишто се темели Рамката. Овие објаснувања се проследени со опис на моделот на компетенции и со улогата на дескрипторите во Рамката. Првата книга завршува со речник на клучни термини и листа на предлози за понатамошно читање.

¹ Покрај тоа, постои и претходен документ кој опишува како е развиен рамковниот модел. Тоа е важно за читателите што сакаат да го разберат процесот на развој, неговото образложение и техничките детали на моделот. Видете: Совет на Европа (2016), Компетенции за демократска култура: живеење заедно како еднакви во културно разновидни демократски општества, издаваштво на Советот на Европа, Стразбур, www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture.

Втората книга подетално се фокусира на дескрипторите. Во неа се опишува како се развиени дескрипторите и се прикажува комплетен список на сите дескриптори.

Третата книга нуди насоки за тоа како Рамката може да се примени во образовните системи. Започнува со три поглавја во кои се зборува за употребата на моделот и дескрипторите во три фази на планирање на образованието, во редоследот што треба да го имаат: развивање на курикулуми, планирање на педагошки методи и план на оценување. По нив следуваат понатамошни поглавја што се фокусираат на начините на кои Рамката може да биде користена во обуката на наставниците, како Рамката може да биде применета користејќи го пристапот „училиште во целина“ и како Рамката е релевантна за решавање на сериозен општествен и политички проблем, како што е радикализацијата што води кон насилен екстремизам и тероризам.

Моделот во Рамката детално ги опишува компетенциите, додека дескрипторите помагаат во операционализирање на компетенциите при нивната употреба. Моделот не е наметнување на идеал, туку концептуална организација на компетенциите на кои можат да се повикаат корисниците на Рамката. Корисниците ќе одлучат како да ја приспособат и применат Рамката во нивните контексти за свои цели. Рамката, во третата книга што претставува водич за примена, ги опишува можностите и опциите за нејзината употреба, а корисниците на Рамката ќе треба да донесат сопствени одлуки за тоа кои опции се соодветни во нивната средина.

Поглавје 1

Основи на рамката

Вредности и образование

Во последниве години сè поголем акцент се става на образованието како централен елемент во работата на Советот на Европа за промовирање и заштита на човековите права, демократија и владеење на правото. Иако овие принципи веќе со децении ги претставуваат темелите на европските општества и политички системи, тие треба постојано да се одржуваат и да се поттикнуваат. Во време на економска и политичка криза станува уште поочигледно дека граѓаните треба да бидат способни и подготвени активно да се вклучуваат во одбраната на овие вредности и принципи. Стекнувањето на капацитет за активно учество во демократските процеси и неговото одржување започнува во раното детство и продолжува во текот на животот. Процесот на стекнување на компетенции е динамичен и никогаш не завршува. Околностите се менуваат и луѓето треба да ги развиваат постојните компетенции и да стекнуваат нови како одговор на промените во средините каде што живеат.

Образовните институции имаат важна улога во овој доживотен процес. Повеќето деца својата прва средба со општеството ја остваруваат во училиштата. Училиштата треба да бидат места каде што започнува демократското образование. Другите образовни институции, вклучувајќи ги и високообразовните институции, исто така треба да ја преземат оваа улога на начини соодветни на возраста и зрелоста на учениците и студентите.

Демократското образование треба да биде дел од сеопфатна и кохерентна визија за образованието, образование на целата личност. Советот на Европа во Препораката СМ/Рес(2007)6 нуди визија за образованието што вклучува четири главни цели:

- ▶ подготовка за пазарот на работната сила;
- ▶ подготовка за живот како активни граѓани во демократски општества;
- ▶ личен развој;
- ▶ развој и одржување на широка, напредна база на знаење.

Сите четири цели се неопходни за да им се овозможи на поединците да живеат независно и да учествуваат како активни граѓани во сите сфери на современите општества што се во постојан процес на движење и промена. Овие цели имаат еднаква вредност и меѓусебно се надополнуваат. На пример, многу од компетенциите што се потребни за наоѓање работа, на пример аналитичка способност, комуникациски вештини и способност да се работи во група, исто така им помагаат на луѓето да бидат активни граѓани во демократските општества и се основа за нивниот личен развој.

Бидејќи културните, технолошките и демографските промени бараат подготвеност за континуирано учење, размислување и дејствување на нови предизвици и можности во работата, во приватниот и во јавниот живот, поединците треба да ги следат сите четири цели во текот на целиот живот. Јавните власти имаат одговорност да им помогнат на поединците да го сторат тоа преку обезбедување соодветен систем за доживотно учење.

Со цел да се поддржат образовните институции во исполнувањето на оваа одговорност, Советот на Европа веќе има развиено пристапи и материјали и ја поддржува нивната примена во земјите членки. Декларацијата за образование, демократија и за човекови права (ОДГ/ОЧП) ги дефинира централните концептуални основи, цели и области за нејзино спроведување. Декларацијата го дефинира образованието за демократско граѓанство како::

образование, обука, подигање на свест, информации, практики и активности што имаат за цел преку стекнување на учениците со знаење, вештини и разбирање и преку развивање на нивните ставови и однесување да ги поттикнат тие да ги применуваат и да ги бранат своите демократски права и одговорности во општеството и активно да учествуваат во демократскиот живот заради унапредување и заштита на демократијата и владеењето на правото (дел 2.а.)

Декларацијата го дефинира образованието за човекови права како:

образование, обука, подигање на свест, информации, практики и активности што имаат за цел преку стекнување на учениците со знаење, вештини и разбирање и преку развивање на нивните ставови и однесување да ги поттикнат учениците да придонесат кон градењето и одбраната на универзалната култура на човековите права во општеството заради унапредување и заштита на човековите права и основните слободи (дел 2.б.)

Декларацијата во овие дефиниции укажува на компетенции (како што се знаења, вештини и ставови) што треба да ги развијат учениците за да бидат оспособени да дејствуваат како активни граѓани. Декларацијата за ОДГ/ОЧП дава сеопфатен извештај за образовните цели, принципи и политики што се потребни за да се постигне ова оспособување на учениците.

Зајакнување и европска традиција на образованието

Декларацијата за ОДГ/ОЧП наведува дека:

практиките и активностите за настава и учење треба да ги следат и да ги промовираат вредностите и принципите на демократијата и човековите права (дел 5.е.)

Работата на Советот на Европа во образованието го одразува овој принцип и традициите на европските образовни процеси. Соодветната педагогија не е само инструментална туку и образовна. Таа ја одразува долгогодишна традиција на образованието базирано на хуманистичките идеи изразени во концептот на критичко воспитување (Bildung, на германски), дефиниран како доживотен процес што им овозможува на луѓето да прават независни избори за сопствениот живот, да ги третираат другите луѓе како еднакви и да комуницираат со почит. Ова значи дека учениците се сметаат за активно одговорни за сопственото учење, а не само како пасивни приматели на знаење или на вредности. Од образовните системи и институции, како и од наставниците што работат во нив, се очекува да ги стават учениците во центарот на процесите на учење и да ги поддржат во развојот на независно размислување и вреднување.

Овој вид на образование е директно поврзан со идеалите на демократијата и ги одразува принципите на човековите права. Овие принципи се од особена важност за развојот на компетенциите за активно учество во демократијата. Ова значи дека фокусот не треба да биде само пренесување на знаење туку и создавање на услови во кои учениците ќе можат да го развијат својот целосен потенцијал на начини и со брзина приспособена за нив. Исто така, учениците треба да имаат можност да влијаат врз овие услови за учење.

Учењето не е само прашање на когнитивен процес. Учењето бара процеси што ја вклучуваат целата личност на ученикот: интелект, емоции и искуства. Учењето базирано на искуство и активно учење се од особена важност за компетенциите коишто се потребни за демократско учество. Вештините за соработка најдобро можат да се развијат во интерактивни или работни ситуации на учење. Критичкото размислување се зајакнува преку поттикнување на учениците да се зафаќаат со различните аспекти на одредена тема и со различни можни толкувања на темата. Важноста на вреднувањето на правата на другите луѓе најдобро може да биде согледана преку образовно опкружување во кое правата и одговорностите на сите, и на возрасните и на младите луѓе, се почитувани како основа за правене проценки и за преземање акции.

Оваа Рамка може да помогне да се создаде образование што гарантира дека човештвото ќе напредува, дека правата на поединецот ќе бидат заштитени и дека демократските вредности ќе бидат одразени во општествените институции што влијаат врз граѓаните. Компетенциите наведени во Рамката дефинираат начини да се создадат или да се реструктурираат институциите или процесите со цел да се развијат или да се зајакнат демократските општества. Ова подразбира граѓаните да се придржуваат до постојните демократски практики и активно да се ангажираат во практиките за кои сметаат дека треба да се променат.

КДК и контекстот на образовните институции

Декларацијата за ОДГ/ОЧП понатаму вели дека:

управувањето на образовните институции, вклучувајќи ги и училиштата, треба да ги одразува и промовира вредностите на човековите права и да го поттикнува зајакнувањето и активното учество на учениците, образовниот кадар и засегнатите страни, вклучувајќи ги и родителите (дел 5.е.).

Образовните институции можат да го применат овој принцип и да поттикнат „учење демократија“ преку:

- ▶ начинот на кој се организираат процесите на донесување одлуки и нивната меѓусебна комуникација;
- ▶ можности за дебата и активно учество во животот на институцијата;
- ▶ степенот до кој се градат односите меѓу наставниците, учениците и родителите заснован на меѓусебна почит и доверба.

Соодветната комбинација на демократска култура, педагогија и методологија во образовните институции се предуслов за развој на демократските компетенции. Во средини во кои се применуваат овие практики се поттикнуваат три вида учење. Прво, самоефикасност – таа може да се развие кога на учениците им се даваат можности да решаваат задачи, кога се охрабруваат да истраат кога наидуваат на тешкотии и кога им се признаваат дури и најмалите успеси. Оваа искуствена и афективна димензија на процесот на учење се нарекува „учење преку“ демократија. Второ, стекнувањето на знаење и критичко разбирање се нарекува „учење за“ демократија. Трето, способноста да се користат стекнатите способности во даден контекст или ситуација е „учење заради“ демократија². Сите три вида на учење се потребни за да се оствари целокупната образовна цел, односно да се подготват учениците за живот како активни граѓани во демократски општества.

Препораката на Советот на Европа CM/Rec (2012)13 за обезбедување на квалитетно образование ги нагласува принципите на Декларацијата за ОДГ/ОЧП, со тоа што наведува дека:

„квалитетното образование“ е дефинирано како образование што ...

д. промовира демократија, почитување на човековите права и социјална правда во средина за учење што ги препознава образовните и социјалните потреби на сите;

ѓ. на учениците им овозможува да развијат соодветни компетенции, самодоверба и критичко мислење што ќе им помогне да станат одговорни граѓани.

Рамката, со својот модел на компетенции и дескриптори, овозможува реализирање на принципите на Декларацијата за ОДГ/ОЧП и на повикот на Советот на Европа за квалитетно образование. Таа нуди сеопфатен, кохерентен и транспарентен опис на компетенциите што се потребни за активно демократско учество.

Јазик и учење

Препораката на Советот на Европа CM/Rec (2014)5 ја нагласува важноста на јазикот (јазичите) на школување. Во неа се наведува (став б.б.) дека:

од самиот почеток на школувањето треба да се обрне особено внимание учениците да го совладаат јазикот на којшто се одвива наставата, кој, како посебен предмет, а исто така и медиум за настава по другите предмети, има клучна улога во обезбедувањето на пристап до знаење и когнитивен развој.

Учениците што имаат јазични тешкотии имаат проблеми со учењето и со образованието во целина.

Во сите дисциплини, активностите што вклучуваат јазична компетентност вклучуваат:

- ▶ читање и разбирање на објаснувачки текстови, коишто често се со различна структура во зависност од дисциплинарниот контекст;

2 Овие разлики се поврзани со разликите помеѓу учењето за, преку и за човековите права во Декларацијата за човекови права, едукација и тренинг на ОН. Видете: www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/UNDHREducationTraining.aspx.

- ▶ слушање на објаснувањата на наставникот за сложени прашања;
- ▶ одговарање на прашања, усно и писмено;
- ▶ презентирање на резултатите од истражување и студија;
- ▶ учество во тематски дискусии.

Учењето јазик е секогаш дел од учењето на кој било предмет, а учењето на специфичното знаење за предметот не може да се случи без лингвистичко посредување. Јазичната компетенција е составен дел од компетентноста во посебните предмети. Без соодветни јазични компетенции, ученикот не може правилно да ја следи содржината што се предава, ниту пак да комуницира со другите за тоа. Советот на Европа има подготвено материјали што ќе им помогнат на наставниците да обезбедат јазични компетенции кај учениците што се соодветни за успешно учење. Овие материјали се наоѓаат на Платформата за ресурси и референци за повеќејазично и интеркултурно образование³.

Стекнувањето на КДК исто така зависи од јазичните компетенции. Тоа може да се случи како посебен дел од курикулумот или преку организирање на образовна институција за да се поттикне учеството на учениците. Во секој случај, јазичната компетенција е клучна и треба да биде во фокусот на вниманието на наставниците. Учениците, исто така, стануваат сè повеќе свесни за јазикот и за значењето на нивните јазични компетенции преку применување на нивните демократски и интеркултурни компетенции.

3 Видете: www.coe.int/EN/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education/.

Поглавје 2

Рамката – Што е таа и што не е

Рамката е референтен документ заснован на вредностите на Советот на Европа: човекови права, демократија и владеење на правото. Нејзината цел е да обезбеди сеопфатен ресурс за планирање и спроведување на наставата, учењето и оценувањето на КДК и интеркултурен дијалог за да има транспарентност и кохерентност за сите засегнати страни.

Рамката нуди заеднички јазик и заедничка терминологија, која на сите засегнати им овозможува да учат или да оценуваат сеопфатно. Сеопфатно – значи свесност за различните видови компетенции – вредности, ставови, вештини и знаење и критичко разбирање – и за односите меѓу нив. Транспарентноста се промовира преку детални изјави и описи на компетенциите и како тие можат да бидат користени во наставата, учењето и оценувањето. Кохерентност – значи дека нема противречности во или помеѓу трите елементи: настава, учење и оценување. Сеопфатноста, транспарентноста и кохерентноста го олеснуваат меѓусебното разбирање на практичарите во рамките на формалното, неформалното и вонинституционалното образование, како и меѓу различните образовните системи на земјите членки⁴.

⁴ „Формално образование“ е структуриран систем за образование и обука кој трае од предучилишно, основно, и средно образование до универзитет (високо образование); тоа се одвива, по правило, во општи или стручни образовни институции и завршува со дипломирање. „Неформално образование“ е секоја планирана програма за образование со цел да се подобрат низа вештини и компетенции, која е одвоена од формалното образование. „Вонинституционално образование“ е доживотниот процес преку кој секој поединец стекнува ставови, вредности, вештини и знаења преку образовните влијанија и ресурси во сопствената околина и од секојдневното искуство (семејство, врничка група, соседи, средби, библиотека, масовни медиуми, работа, игра, итн.). Овие дефиниции се земени од Декларацијата за ОДГ/ОЧП.

Рамката не е ниту пропишана ниту препорачан европски курикулум. Не предлага ексклузивна педагогија, наставна методологија или начин на оценување. Таа покажува како КДК може да се воведат во разни педагошки ситуации, методи и оценување што се во согласност со вредностите на Советот на Европа. Исто така, Рамката утврдува кои пристапи се посоодветни за настава, учење и/или оценување на компетенциите, така што корисниците на Рамката можат да ги оценат сопствените пристапи и да проценат дали други методи се применливи во нивната средина.

Рамката е алатка што се употребува при развивање на курикулуми, методи и оценување погодни за различни контексти и образовни системи, одредени од страна на тие што се одговорни, како на пример ученици, креатори на курикулуми, наставници, испитувачи, обучувачи на наставници и други засегнати страни. Оспособувањето е суштината на Рамката.

За да ги поттикне сите заинтересирани корисници, Рамката нуди терминологија за концептуализирање и опишување на компетенциите потребни за да се биде активен член на демократска култура во која било општествена група, на пример во образовна институција, работно место, политички систем (локален, национален, меѓународен), организација за слободно време или НВО (невладина организација).

Освен тоа, бидејќи Рамката е создадена за да ги поттикне поединците, таа не треба да служи како средство за исклучување на луѓето од какви било општествени групи, вклучувајќи и граѓани на одредена држава. Користењето на Рамката за да се направи бариера на вклучување е злоупотребување на Рамката и нејзината цел. Клучен принцип е дека користењето на Рамката не треба да направи штета, ниту на поединци, ниту на групи.

Процес, контекст и (сегашен) обем

Стекнувањето на КДК не е линеарна прогресија на постојано зголемување на компетентноста во интеркултурен дијалог или демократски процеси. Компетентноста во една ситуација може, но не мора да се префрли на други ситуации, а стекнувањето на КДК е доживотен процес. Ова значи дека наставата и учењето мора да вклучуваат признавање на контекстот, а оценувањето мора да вклучува средство за препознавање на сите степени на компетентност. Ниту еден степен на компетентност не се смета за несоодветен, а сите компетенции имаат потенцијал за понатамошен развој.

Рамката не определува кои компетенции и/или степен на владеење на компетенции поединецот може да се стреми да ги постигне во текот на доживотното учење. На пример, таа не утврдува кои компетенции и нивоа можат да бидат потребни за доделување на државјанство во одредена држава. Понатаму, користењето на Рамката, како и користењето на стратегијата за нејзино спроведување во образованието, секогаш ќе треба да биде приспособено на специфичните локални, национални и културни контексти во кои се користи, но таа нуди основа за обезбедување сеопфатност, транспарентност и кохерентност во секој контекст.

Адаптацијата е задолжителна одговорност на креаторите на политики и на практичарите што имаат детално знаење и разбирање за конкретните контексти и за тоа како тие се разликуваат на суптилни и важни начини што неизбежно влијаат врз образовните процеси. Освен тоа, контекстите континуирано реагираат на историски, економски, технолошки и културни промени на начини што не можат да се предвидат, а корисни-

ците на Рамката ќе треба да ги оценуваат и да ги ревидираат своите практики за настава, учење и оценување во тек со промените што се случуваат.

Донесувањето одлуки врз основа на Рамката секогаш мора да се одвива што е можно поблиску до нивото на примена, на пример на ниво на национална, регионална, општинска или на образовна институција, на ниво на наставник или ученик (како што е опишано во поглавјето за водство во Книга 3 за курикулумот).

Стекнувањето на КДК е доживотен процес, бидејќи индивидуите постојано доживуваат нови и различни контексти, ги анализираат и планираат за нив. Рамката, а и моделот на компетенции како дел од неа, има потенцијал да помогне во овој процес во сите видови и фази на образованието – формално, неформално и вонинституционално.

Поглавје 3

Потребата за култура на демократијата и интеркултурен дијалог

Демократија, како што најчесто се толкува, значи форма на управување од или во име на народот. Една од главните карактеристики на таквото владеење е да одговара на ставовите на мнозинството. Поради ова, демократијата не може да функционира во отсуство на институции што гарантираат дека сите возрасни луѓе имаат политички и граѓански права, што организираат редовни, слободни и фер избори, го следат правилото за мнозинство и ја сметаат владата одговорна за нејзините постапки.

Меѓутоа, иако демократијата не може да постои без демократски институции и закони, самите институции не можат да функционираат доколку граѓаните немаат демократски вредности и ставови и доколку не практикуваат култура на демократијата. Меѓу другото, тие вредности и ставови вклучуваат:

- ▶ посветеност кон јавна расправа;
- ▶ подготвеност да се изрази сопствено мислење и да се слушаат мислењата на другите;
- ▶ уверување дека разликите во мислењата и конфликтите треба да се решаваат на мирен начин;
- ▶ посветеност одлуките да бидат носени од страна на мнозинството;
- ▶ посветеност кон заштита на малцинствата и нивните права;
- ▶ препознавање дека вадеењето на мнозинското не може да ги укине правата на малцинствата;
- ▶ посветеност кон владеењето на правото

Демократијата исто така бара од граѓаните активно да учествуваат во јавната сфера. Ако граѓаните не се придржуваат до овие вредности, ставови и практики, тогаш демократските институции нема да можат да функционираат.

Во културно разновидни општества, демократските процеси и институции бараат интеркултурен дијалог. Основен принцип на демократијата е дека оние што се засегнати од политичките одлуки можат да ги искажат своите ставови кога се донесуваат одлуки и дека носителите на одлуки обрнуваат внимание на тие ставови. Интеркултурниот дијалог е, прво, најважното средство преку кое граѓаните можат да ги искажат своите ставови и да комуницираат со граѓани од различна културна припадност. Второ, дијалогот е начин на кој носителите на одлуки можат да ги разберат гледиштата на сите граѓани, земајќи ги предвид нивните различни културни припадности. Затоа, во културно разновидни општества интеркултурниот дијалог е клучен за да може сите граѓани подеднакво да учествуваат во јавна дискусија и во донесување одлуки. Демократијата и интеркултурниот дијалог се комплементарни во културно разновидни општества.

Интеркултурниот дијалог бара почит кон соговорникот. Без почит, комуникацијата со други луѓе станува или антагонистичка или принудна. Во принудна комуникација целта е да се „победи“ другата личност со обид да се докаже „супериорноста“ на сопствените ставови над нивните. Во принудна комуникација, целта е да се наметне, да се присили или да се притисне другото лице да ја напушти својата позиција и да ја усвои туѓата позиција. Другата личност не е почитувана во ниту еден од овие два случаи и нема никаков обид да се разберат и земат предвид ставовите на другите луѓе.

Со други зборови, без почит, дијалогот ја губи својата основна карактеристика – отворена размена на мислења преку која поединците од различни култури можат меѓусебно да стекнат разбирање за погледите, интересите и потребите на другите.

Самата почит се темели на ставот дека другата личност има вродено значење и вредност и е достоинствена за внимание и интерес. Тоа подразбира препознавање на достоинството на другите луѓе и признавање на правата на другите луѓе да ги изберат и застапуваат своите ставови и начини на живот. Накусо, интеркултурниот дијалог бара почитување на достоинството, еднаквоста и човековите права на другите луѓе. Исто така тој бара критичко размислување за односот помеѓу културните групи на кои им припаѓаат оние што се вклучени во интеркултурниот дијалог и почитување на културата на другиот. За да учествуваат во интеркултурен дијалог, на граѓаните им е потребна меѓукултурна компетентност, а почитта е витална компонента на таа компетентност.

Конечно, демократијата бара институциите да ги поддржуваат човековите права и основните слободи на сите граѓани. Оние што имаат малцински ставови треба да бидат заштитени од активностите на мнозинството, кое би можело да ги загрози нивните човекови права и слободи. Малцинските ставови можат да ја збогатат дебатата и никогаш не треба да бидат маргинализирани или исклучени. Ова значи дека во демократијата институциите мора да воспостават ограничувања на активностите што може да ги преземе мнозинството. Таквите ограничувања вообичаено се спроведуваат или преку уставот или преку законодавството што ги специфицира и ги штити човековите права и слободи на сите граѓани, како на мнозинството, така и на малцинството. Накратко, во културно разновидни општества, успешната демократија бара: влада и институции што одговараат на ставовите на мнозинството, додека истовремено ги признаваат и ги заштитуваат правата на малцинствата, културата на демократијата, интеркултурниот дијалог, почитувањето на достоинството и правата на другите и на институциите за

заштита на човековите права и слободи на сите граѓани. Рамката е развиена за да им помогне на наставниците да придонесат кон постигнувањето и зајакнувањето на три од овие пет услови: култура на демократијата, интеркултурен дијалог и почитување на достоинството и правата на другите.

Белата книга за интеркултурен дијалог на Советот на Европа (2008)⁵ укажува дека демократските и интеркултурните компетенции не се добиваат автоматски, туку треба да се научат и да се практикуваат. Образованието е во поволна позиција да ги води и да ги поддржува учениците во ова и со тоа да ги зајакнува. Учениците ги стекнуваат способностите што им се потребни за да станат активни и независни учесници во демократијата, во интеркултурниот дијалог и во поширокото општество. Тоа им дава можност да ги изберат и да ги остварат сопствените цели, истовремено почитувајќи ги човековите права, достоинството на другите и демократските процеси.

Рамката помага при планирање на образованието за да се постигне целта – помагање на сите ученици да станат независни демократски граѓани, оспособувајќи ги со компетенции потребни за демократија и интеркултурен дијалог.

5 Совет на Европа (2008), Бела книга за меѓукултурен дијалог "Living together as equals in dignity", Комитет на министри, Совет на Европа, Стразбург, [www.coe.int/t/dg4/intercultural/ source/white%20paper_final_revised_en.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf).

Поглавје 4

Важноста на институционалните структури

И покрај тоа што е значајно да се зајакнат учениците со компетенции што им се потребни за да учествуваат во културата на демократијата, тоа не е доволно демократијата да функционира правилно поради следниве причини.

Прво, покрај демократски и меѓукултурно компетентни граѓани, демократијата има потреба од демократски политички и правни институции. Таквите институции треба на граѓаните да им овозможат прилики за активен ангажман. Институциите што не дозволуваат вакви можности не се демократски. На пример, можностите на граѓаните за демократски активности и учество се негираат ако не постојат институционални консултативни тела преку кои граѓаните можат да ги пренесат своите ставови кон политичарите. На места каде што ова се случува, граѓаните мора да користат алтернативни форми на демократско дејствување ако сакаат нивните гласови да бидат слушнати. Слично, ако нема институционални структури што го поддржуваат интеркултурниот дијалог, тогаш има помала веројатност дека граѓаните ќе се вклучат во ваков дијалог. Но ако владите обезбедат соодветни места и простори (на пример, културни и социјални центри, клубови за млади, образовни и други простории за рекреација или виртуелни простори) и ја промовираат употребата на овие објекти за меѓукултурни активности, тогаш е поверојатно дека граѓаните ќе се вклучат во интеркултурен дијалог.

Со други зборови, демократските институции не се одржливи без придружна култура на демократијата. Исто така, демократската култура и интеркултурниот дијалог не се одржливи во отсуство на соодветни институции. Институциите, компетенциите и активностите на граѓаните се меѓусебно зависни.

Таму каде што постојат систематски тенденции на дискриминација и каде што постојат разлики во распределба на ресурсите во општествата, луѓето може да бидат лишени од можноста да учествуваат на еднаква основа. На пример, ако граѓаните немаат доволно материјални или финансиски средства за пристап до информации за општествени или политички прашања или за учество во граѓански активности, тие ќе бидат неупатени во споредба со луѓето што имаат такви средства. Во овој случај, нивните компетенции за учество се неважни, бидејќи немаат можност да ги користат.

Овие нееднаквости и недостатоци често се зголемени од институционални предрасуди и разлики во моќ што доведуваат до демократски и интеркултурни средини и можности во кои доминираат оние што заземаат позиции на привилегија. Граѓаните што се во неповолна положба може да бидат исклучени од учество како еднакви преку јазикот и активностите на оние што имаат привилегии поврзани со, на пример, високо ниво на образование, висок статус преку професијата или мрежи на моќни врски. Постои опасност луѓето што се маргинализирани или исклучени од демократските процеси и меѓукултурните размени да се отуѓат од граѓанскиот живот и учество.

Поради ова треба да се усвојат посебни мерки за да се осигура дека припадниците на обесправените групи имаат еднакви можности да се вклучат во демократско дејствување. Не е доволно тие само да се оспособат со компетенциите наведени во Рамката. Исто така е потребно да се променат структурните нееднаквости.

Како резултат на тоа, Рамката подразбира дека демократските и интеркултурните компетенции се неопходни за учество во демократски процеси и интеркултурен дијалог, но не се доволни за да се обезбеди такво учество. Потребата за соодветни институционални структури, како и за акција таму каде што постојат нееднаквости и недостатоци, треба да се имаат на ум.

Поглавје 5

Концептуалните основи на Рамката

Концептите на „идентитет“, „култура“, „интеркултурност“ и „интеркултурен дијалог“

Рамката е заснована на голем број концепти, вклучувајќи ги и „идентитет“, „култура“, „интеркултурност“ и „интеркултурен дијалог“ и секој од овие концепти е дискутиран и дефиниран за употреба во Рамката.

Терминот „идентитет“ го означува чувството на одредена личност за самата себе и за сопствениот опис, коишто имаат значење и вредност. Повеќето луѓе за да се опишат користат голем број различни идентитети, вклучувајќи ги и личните и социјалните идентитети. Личните идентитети се оние идентитети што се засноваат на лични карактеристики (на пр., грижливи, толерантни, екстрвертни), меѓучовечки односи и улоги (на пр., мајка, пријател, колега) и автобиографски наративи (на пр. родени од родители од работничка класа, образовани во државно училиште). Социјалните идентитети, пак, се засновани на членство во социјални групи (на пример, нација, етничка група, религиозна група, родова група, генерациска група, професионална група, образовна институција, хоби-клуб, спортски тим, виртуелна група на социјални медиуми); културните идентитети (идентитетите што ги конструираат луѓето врз основа на нивното членство во културни групи) претставуваат посебен вид на социјален идентитет и тие имаат централно место во Рамката.

Терминот „култура“ е тежок термин за дефинирање, главно поради тоа што културните групи секогаш внатрешно се хетерогени и опфаќаат низа разновидни практики и норми што често се оспорени, се менуваат со текот на времето и се спроведуваат на различни начини од страна на секој поединец. Сепак, може да се каже дека секоја дадена култура има три главни аспекти: материјалните ресурси што ги користат членовите на групата (на пр. алатки, храна, облека), општествено споделените ресурси на групата (на пример, јазикот, религијата, правилата на општественото однесување) и субјективните ресурси што ги користат поединечните членови на групата (на пр. вредностите, ставовите, верувањата и практиките што најчесто ги користат членовите на групата како референтна рамка за разбирање на светот и поврзување со него). Културата на групата е мешавина формирана од сите три аспекти – се состои од мрежа на материјални, социјални и субјективни ресурси. Вкупниот збир на ресурси се дистрибуира низ целата група, но секој поединечен член на групата присвојува и користи само дел од вкупниот збир на културни ресурси потенцијално достапни за нив.

Дефинирањето на „култура“ на овој начин значи дека групи од која било големина можат да имаат свои посебни култури. Ова вклучува нации, етнички групи, религиозни групи, градови, населби, работни организации, професионални групи, групи на поединци со различни сексуални ориентации, групи на луѓе со попреченост во развојот или со посебни потреби, генерациски групи, семејства итн. Поради ова, сите луѓе истовремено припаѓаат и се идентификуваат со многу различни групи и со нивните сродни култури.

Вообичаено постои значителна варијабилност во рамките на една културна група, бидејќи ресурсите за кои се смета дека се поврзани со членството во групата честопати се одбиени, оспорени или отфрлени од одредени поединци и подгрупи во неа. Дури и границите на самата група што одредуваат кои поединци припаѓаат во групата и кои се надвор од групата, можат да бидат оспорени од различни членови на групата – границите на културните групи често се многу нејасни.

Оваа внатрешна варијабилност и оспорување на културите е делумно последица на фактот дека сите луѓе припаѓаат на повеќе групи и на нивните култури, но учествуваат во различни констелации на култури, така што начините на коишто тие се однесуваат во една култура зависат, барем делумно, од гледиштата што се присутни во другите култури во кои поединците, исто така, учествуваат. Со други зборови, културните припадности се вкрстуваат на уникатен начин кај секој поединец. Освен тоа, значењата и чувствата што ги поврзуваат луѓето со одредени култури се персонализирани како последица на нивните сопствени животни истории, лични искуства и карактеристики на личноста.

Културните припадности се флуидни и динамични. Субјективните карактеристики на социјалните и културните идентитети се менуваат со движењето на поединците од една до друга ситуација, со припаѓањето на различни групи или комбинација на групи што се формираат динамично во зависност од конкретниот општествен контекст. Флукуацијата (променливото движење) во културната припадност и идентитетот се исто така поврзани со промените на интересите, потребите, целите и очекувањата на поединците низ текот на времето и ситуациите со кои се соочуваат. Освен тоа, самите групи и нивните култури се динамични и се менуваат со текот на времето како резултат на политички, економски и историски настани и како резултат на интеракции со културите на другите групи. Тие, исто така, се менуваат со текот на времето поради внатрешно рedefинирање на значењата, нормите, вредностите и практиките на групата од страна на членовите.

Овој основен концепт на култура опишан погоре беше искористен за да се развие Рамката и е важен за поимот „интеркултурализам“. Ако сите припаѓаеме на различни култури, но секој од нас учествува во единствена комбинација на неколку култури, тогаш секоја меѓучовечка ситуација е потенцијално интеркултурна ситуација. Често, кога среќаваме други луѓе, ние реагираме на нив како на поединци што имаат низа физички, социјални и психолошки карактеристики што служат за да ги разликуваме и да ги идентификуваме како посебни и единствени. Меѓутоа, понекогаш реагираме на други луѓе врз основа на нивната културна припадност. Кога тоа се случува, ги групираме заедно со другите што ја делат таа припадност. Постојат неколку фактори што нè поттикнуваат да ја промениме референтната рамка од индивидуалното и интерперсоналното кон интеркултурното. На пример, присуството на забележителни културни амблеми или практики што ја поттикнуваат културната категоризација, честата употреба на културните категории за да се размислува за другите луѓе што станува навика и корисноста на одредена културна категорија во разбирањето на причините зошто друго лице се однесува на одреден начин.

Интеркултурните ситуации се јавуваат кога поединецот гледа друго лице (или група луѓе) како културно различно од себе. Кога другите луѓе се сметаат за членови на една општествена група и нејзината култура, а не како поединци, тогаш, исто така, самата личност обично се категоризира како член на таа културна група, а не како поединец. Интеркултурните ситуации идентификувани на овој начин може да вклучуваат луѓе од различни земји, луѓе од различни регионални, јазични, етнички или верски групи или луѓе што се разликуваат едни од други поради нивниот животен стил, пол, возраст, социјална класа, образование, професија, религиозна припадност, сексуална ориентација итн. Од оваа перспектива, „интеркултурниот дијалог“ може да се дефинира како отворена размена на ставови врз основа на меѓусебно разбирање и почитување, меѓу поединци или групи што сметаат дека им припаѓаат на различни културни групи.

Интеркултурниот дијалог поттикнува конструктивен ангажман што ги надминува културните поделби, ги намалува нетолеранцијата, предрасудите и стереотипите, ја зголемува кохезијата на демократските општества и помага во решавањето на конфликти. Сепак, интеркултурниот дијалог може да биде тежок процес. Ова е особено случај кога учесниците меѓусебно се перципираат како претставници на култури што имаат меѓусебна спротивставеност (на пр. како последица на минат или сегашен вооружен конфликт) или кога еден учесник верува дека неговата културна група доживеала значителна штета (на пр. отворена дискриминација, материјална експлоатација или геноцид) од страна на другата група. Во такви околности, интеркултурниот дијалог може да биде исклучително тежок, да бара висок степен на интеркултурна компетентност и многу висока емоционална и социјална чувствителност, посветеност, упорност и храброст.

Како заклучок може да се каже дека Рамката претпоставува дека културите се внатрешно хетерогени, динамични и променливи и дека поединците истовремено им припаѓаат на различни култури и нивни комбинации. Рамката исто така претпоставува дека меѓукултурните ситуации се јавуваат поради перцепцијата дека постојат културни разлики меѓу луѓето. Поради ова, моделот на компетенции на Рамката често го користи изразот „луѓе за кои сметаме дека им припаѓаат на различни културни групи од нашата“ (наместо, на пример, на „луѓе од други култури“). Интеркултурниот дијалог се дефинира како отворена размена на ставови меѓу поединци или групи што меѓусебно сметаат дека им припаѓаат на различни култури.

Концептите на „компетентност“ и „кластери на компетенции“

руг важен концепт што е основа на Рамката е компетентност. Терминот „компетентност“ може да се користи на многу начини, вклучувајќи ја, прво, неговата секојдневна употреба како синоним за „способност“, второ, неговата техничка употреба во рамките на стручното образование и обука, и трето, употребата за означување на способноста да се задоволат сложени барања во дадена ситуација. За целите на Рамката, терминот „компетентност“ се дефинира како способност да се мобилизираат и распоредуваат релевантните вредности, ставови, вештини, знаење и/или разбирање со цел соодветно и ефикасно да се одговори на барањата, предизвиците и можностите во одредена ситуација.

Демократските ситуации се еден таков тип на контекст. Така, „демократска компетенција“ е способност да се мобилизираат и распоредуваат релевантните психолошки ресурси (имено, вредности, ставови, вештини, знаење и/или разбирање) со цел соодветно и ефикасно да се одговори на барањата, предизвиците и можностите презентирани од демократските ситуации. Слично, „интеркултурната компетентност“ се дефинира како способност да се мобилизираат и распоредуваат релевантните психолошки ресурси со цел соодветно и ефикасно да се одговори на барањата, предизвиците и можностите презентирани од интеркултурните ситуации. Во случај кога граѓаните живеат во културно разновидни демократски општества, интеркултурната компетенција Рамката ја дефинира како интегрална компонента на демократската компетенција.

Важно е да се напомене дека демократските и меѓукултурните ситуации се случуваат не само во физичкиот свет туку и во дигиталниот онлајн свет. Со други зборови, демократски дискусии и дебати и меѓукултурни средби и интеракции се одвиваат не само лице в лице или преку традиционални печатени и емитувани медиуми, писма, петиции и слично, туку и преку компјутерски посредувани комуникации, на пример, преку социјални мрежи, форуми, блогови, е-петиции и е-пошта. Поради ова, Рамката има важност не само за образование за демократско граѓанство, образование за човекови права и интеркултурно образование туку и за дигитално граѓанско образование.

Рамката ја дефинира компетентноста како динамичен процес, бидејќи компетенцијата вклучува избор, активирање, организација и координација на релевантни психолошки ресурси, кои потоа се применуваат преку однесување на таков начин што поединецот соодветно и ефикасно се приспособува на одредена ситуација. Соодветната и ефективната адаптација вклучува постојано самоследење на резултатите од однесувањето и ситуацијата. Таа, исто така, може да вклучува промена на однесувањето (можеби користејќи дополнителни психолошки ресурси) за да ги задоволи променливите барања на ситуацијата. Со други зборови, компетентен поединец мобилизира и распоредува психолошки ресурси на динамичен начин во согласност со ситуацијата.

Додатно на оваа холистичка употреба на терминот „компетентност“ (во еднина), терминот „компетенции“ (во множина), исто така се користи во Рамката за да се укаже на специфичните психолошки ресурси (специфични вредности, ставови, вештини, знаење и разбирање) што се мобилизирани и распоредени во компетентното однесување.

Оттука, во сегашното толкување, „компетентноста“ како холистички термин се состои од селекција, активација и организација на „компетенции“ и примена на овие компетенции на координиран, адаптивен и динамичен начин во конкретни ситуации. Треба да се забележи дека, според Рамката, компетенциите вклучуваат не само вештини, знаења и разбирања туку и вредности и ставови. Вредностите и ставовите се сметаат за неопходни за соодветно и ефективно однесување во демократски и меѓукултурни ситуации. Исто како вештините, знаењата и разбирањата, вредностите и ставовите се психолошки ресурси што можат да бидат активирани, организирани и применети во однесувањето со цел да се реагира соодветно и ефективно во демократски и меѓукултурни ситуации.

Од друга страна, диспозициите не влегуваат во каталогот на компетенции наведени во Рамката. Наместо тоа, диспозициите се третираат како имплицитни во дефиницијата на компетентност што ја поткрепува целата Рамка – т.е. компетентност како мобилизација и распоредување на компетенции преку однесување. Доколку компетенциите не се мобилизирани и распоредени (ако нема диспозиција да се користат во однесувањето), тогаш поединецот не може да се смета за компетентен. Со други зборови, имањето диспозиција да се користат сопствените компетенции во однесувањето е суштинско за самиот поим на компетентност – не постои компетентност без диспозиција.

Во реални ситуации, компетенциите ретко се мобилизираат и се распоредуваат поединечно. Наместо тоа, компетентното однесување секогаш вклучува активирање и примена на целиот кластер на компетенции. Во зависност од ситуацијата и специфичните барања, предизвици и можности што ги претставува таа ситуација, а исто така и специфичните потреби и цели на поединецот во таа ситуација, ќе треба да се активираат и да се распоредат различни подгрупи на компетенции. Пет примери за ситуации за кои е потребен целосен кластер на компетенции да бидат мобилизирани и применети на динамичен и адаптивен начин се прикажани од ситуација 1 до ситуација 5.

Ситуација 1: Интеракција во интеркултурна средба

Две лица што имаат различно етничко потекло се наоѓаат заедно на мултикултурен настан. Почнуваат да зборуваат за своите етнички и верски практики. Нивниот разговор првично од нив бара да имаат однос на отвореност еден кон друг. Исто така може од нив да бара да ги регулираат емоциите за да ги надминат грижите или несигурноста што можеби се јавува поради средбата и интеракцијата со некој со различно културно потекло. Откако ќе започне дијалогот, тие исто така треба да мобилизираат и да распоредуваат вештини на внимателно слушање и јазични и комуникациски вештини за да обезбедат дека не се случува несоодветна комуникација и дека содржината на разговорот останува сензитивна на потребите и културните норми на другото лице. Исто така е веројатно дека ќе има потреба од емпатија, заедно со вештини за аналитичко размислување за да се олесни разбирањето од гледна точка на другиот човек, особено ако тоа не е веднаш очигледно од она што другиот го кажува. Може во текот на разговорот да излезе дека постојат разлики во нивните гледишта. Ако е така, треба да се искористат почитувањето на разликите и толеранцијата на двосмисленоста и да се прифати недостигот на јасен заклучок.

Ситуација 2: Заземање став против говор на омраза

Еден граѓанин/една граѓанка може да одлучи на интернет да заземе принципиелен став против говорот на омраза што е насочен кон бегалците или мигрантите. Таквиот став може најверојатно да биде инициран преку активирање на човечкото достоинство како темелна вредност и да биде одржан преку активирање на ставот на граѓански дух и чувство на одговорност. За да се оспори содржината на говорот на омраза, треба да се применат вештини за аналитичко и критичко размислување. Покрај тоа, формулирањето на соодветен одговор бара познавање на човековите права, како и јазични и комуникациски вештини, со цел да се обезбеди дека ставот што се зазема е изразен соодветно и ефективно и е насочен кон наменетата публика. Освен тоа, потребно е да се повика на знаење и разбирање на дигиталните медиуми за да се обезбеди дека одговорот е објавен на соодветен начин и дека неговото влијание се максимизира.

Ситуација 3: Учество во политичка дебата и поддршка на сопствената политичка позиција

За да се функционира ефективно во политичка дебата и да се аргументира за поддршка на сопствената политичка позиција, неопходно е да се има добро познавање и разбирање на политичките прашања за кои се дебатира. Покрај тоа, дебатата треба да се приспособи и на медиумот на изразување (на пример, говор, пишување) и наменетата публика. Освен тоа, треба да се има разбирање за слободата на изразување и нејзините граници и во случаи кога дебатата вклучува луѓе за кои се смета дека припаѓаат на различни култури, разбирање на културната соодветност. Политичката дебата, исто така, бара способност да се критикуваат ставовите на другите и да се оценуваат аргументите што ги користат другите за време на дебатата. Затоа, политичката дебата и поддршката на сопствената политичка позиција ги бараат следните компетенции: знаење и критичко разбирање на политиката, јазични и комуникациски вештини, знаење и разбирање на комуникацијата, знаење и разбирање на културните норми, аналитички вештини и вештини за критичко размислување и способност соодветно да се приспособат сопствените аргументи во текот на дебатата.

Ситуација 4: Реагирање на пропаганда на интернет што застапува насилна екстремистичка кауза

Во текот на сурфањето на интернет, поединец може да сретне пропаганда која се обидува да ги преобрати следбениците кон насилна екстремистичка кауза. Кога ќе се сретне со таква содржина, треба да се мобилизираат вештините за аналитичко и критичко размислување. Овие вештини му овозможуваат на поединецот не само да го препознае буквалното значење на содржината туку и да ја согледа нејзината пропагандна природа, како и основните мотиви и намери на оние што го создале материјалот. Со дополнително мобилизирање на знаењето и критичкото разбирање на медиумите, поединецот ќе може да го препознае начинот на кој сликите и пораките во пропагандата намерно се избрани и подредени на начин што се обидува да постигне одредени ефекти врз публиката. Бидејќи содржината предлага да се прекршат човековите права на другите луѓе во потрага по екстремистичката кауза, мора да се активира вреднувањето на човечкото достоинство и човековите права, заедно со вреднување на мирни демократски решенија за општествените и политичките конфликти. Дополнително, ако се активира став на граѓански дух, поединецот онлајн содржините ќе ги пријави кај соодветните јавни органи. Издржливост и акција како одговор на насилната екстремистичка пропаганда

се постигнува со мобилизирање и примена на голем број компетенции, вклучувајќи вредности, ставови, вештини, знаења и критичко разбирање.

Ситуација 5: Постконфликтно помирување

По сериозен конфликт помеѓу две групи, поединецот што претрпел насилство или неправда во текот на конфликтот, сепак, може да избере да бара помирување со поединците од другата група. Ставот дека сите човечки суштества имаат подеднакво достоинство и вредност, независно од конкретните групи на коишто им припаѓаат, може да дејствува како мотивација за барање помирување. Алтернативно, желбата да се побара помирување може да биде мотивирана од познавањето на историјата на конфликтите меѓу групите и преку разбирање дека одмаздата за минатите настани само доведува до уште поголем конфликт и циклус на насилство, предизвикувајќи уште поголема загуба и тага. Способноста да се регулираат сопствените емоции, особено кога имало силни чувства за противникот во минатото, е од витално значење. Лицето што има самопоставена цел на помирување треба да мобилизира став на отвореност спрема поранешниот противник и подготвеност да учи и да се сретне со членовите на другата група. Треба да се мобилизираат вештините на емпатија, како и лингвистичките и комуникациските вештини и способностите за слушање, во случај да се одржат состаноци. Има голема веројатност овие вештини да доведат до разбирање на начинот на кој членовите на противничката група го доживуваат конфликтот. Емпатијата исто така може да доведе до разбирање дека членовите на противничката група ги имаат истите основни психолошки потреби за слобода од закана и безбедност како и членови на нивната група и дека конфликтот има предизвикано штетни последици за двете групи. Како резултат од ова може да се создаде чувство на заедничко страдање. Аналитичките вештини и вештините на критичко размислување исто така треба да бидат распоредени за да се оцени, идентификува и да се деконструира како конфликтот им бил претставен на двете страни, со негативни слики, стереотипи и пропаганда што служеле за одржување и поттикнување на конфликтот. Од посветената и решителната примена на овој голем кластер на компетенции, на крајот може да се појават простување, помирување и чувство на надеж за идните односи со другата група.

Примерите дадени во овие пет табели покажуваат дека во сите пет случаи адаптивното однесување бара мобилизација, организирање и сензитивна примена на голем број компетенции на начин што е соодветен на дадената ситуација. Покрај тоа, овие компетенции вклучуваат вредности, ставови, вештини, знаење и разбирање. Овој поим за компетенции што се распоредуваат динамично во цели групи, наместо индивидуално, со цел да се задоволат потребите и можностите на специфични демократски и меѓукултурни ситуации, има важни импликации за планирање на наставната програма, за реализација на наставата и за учење на компетенциите, како и за нивно оценување.

Накратко, компетентното демократско и интеркултурно однесување во Рамката е дефинирано како однесување што произлегува од динамичен и адаптивен процес во кој индивидуата реагира соодветно и ефикасно на променливи барања, предизвици и можности присутни во демократските и меѓукултурните ситуации. Ова се постигнува преку флексибилна мобилизација, организација и распоредување на различни кластери на психолошки ресурси, избрани од целокупниот репертоар на вредности, ставови, вештини, знаења и разбирање на поединецот.

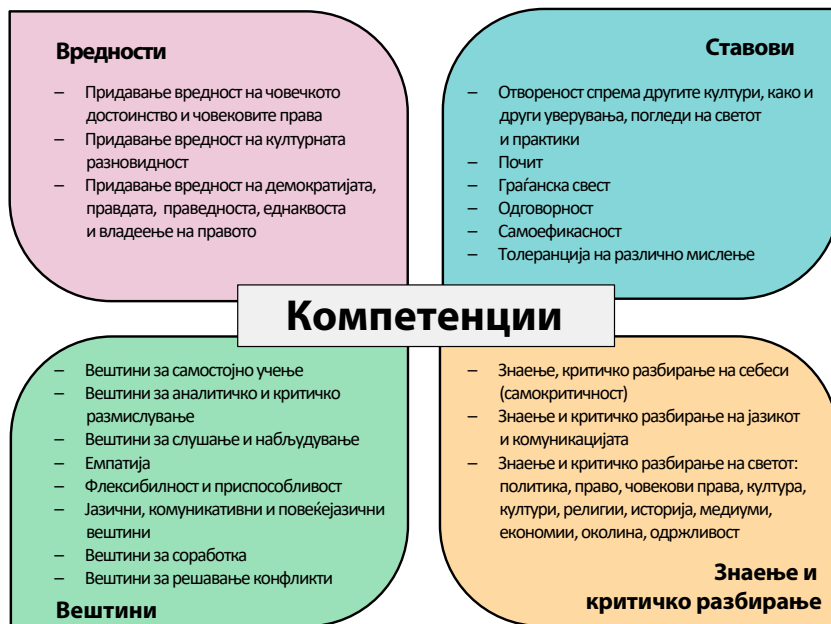
Поглавје 6

Модел на компетенции потребни за демократска култура и интеркултурен дијалог

Градена врз основа на овие поими, Рамката нуди сеопфатен концептуален модел на компетенции што им се потребни на поединците за да функционираат како демократски и интеркултурно компетентни граѓани. Ова се, значи, компетенциите што треба да ги користат наставниците за да ги поттикнат учениците да се однесуваат како компетентни и ефективни демократски граѓани.

Овој модел има вкупно 20 компетенции. Компетенциите дополнително се поделени на вредности, ставови, вештини и знаење и критичко разбирање. 20-те компетенции се сумирани во дијаграм во фигура 1⁶.

Фигура 1: 20-те компетенции вклучени во моделот на компетентност

Моделот претпоставува, во контекстот на демократската култура и интеркултурниот дијалог, дека поединецот се смета за компетентен кога ги исполнува барањата, предизвиците и можностите поставени од демократски и интеркултурни ситуации соодветно и ефикасно преку мобилизирање и распоредување на некои или на сите овие 20 компетенции. Во продолжение секоја од овие четири групи на компетенции, исто како и индивидуалните компетенции во секоја група, се детално опишани.

ВРЕДНОСТИ

Вредностите се општи верувања во врска со целите кон кои треба да се стремат поединците во животот. Тие ја мотивираат акцијата и исто така служат како водечки принципи при одлучувањето како да се дејствува. Вредностите ги надминуваат специфичните акции и контексти и имаат нормативно пропишан квалитет за тоа што треба да се прави или да се мисли во различни ситуации. Вредностите нудат стандарди или критериуми за: оценување на постапките, како на сопствените така и на постапките на другите луѓе; оправдување на мислењето, ставовите и однесувањата; избор на алтернативи; планирање на однесувањето; и обид да се влијае врз другите.

6 Образложението врз кое се потпира моделот на компетентност, како и процесот преку кој овие конкретни компетенции беа идентификувани, се опишани во целост во: Совет на Европа (2016), *Компетенции за демократска култура: живеење заедно како еднакви во културно разновидни општества*, Издаваштво на Совет на Европа, Стразбург, www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture.

Читателите што се запознати со други постојни рамки на компетентност можат да бидат изненадени од изгледот на вредностите како посебен тип на компетенција во дадениот модел. Меѓутоа, важно е да се има на ум дека терминот „компетенција“ тука не е употребен во секојдневна смисла на зборот како синоним на „способност“ туку повеќе во техничка смисла, да ги означи психолошките ресурси (ставови, вештини и знаење) што треба да бидат мобилизирани и распоредени за да ги исполнат барањата и предизвиците на демократските и интеркултурните ситуации. Вредностите се еден таков тип на ресурси. Всушност, други рамки за компетентност често вклучуваат вредности, но не успеваат да ги идентификуваат како такви и наместо тоа ги спојуваат со ставови. Спротивно на тоа, овој модел зацртува јасна концептуална разлика помеѓу вредностите и ставовите, при што само првите се карактеризираат преку својот нормативен квалитет.

Вредностите се од суштинско значење во контекстот на концептуализација на компетенциите што овозможуваат учество во култура на демократијата. Ова е затоа што без спецификација на конкретните вредности што се во основата на овие компетенции, тие не би биле демократски компетенции туку поопшти политички компетенции што би можеле да бидат користени во служба на многу други типови на политички поредок, вклучувајќи и недемократски поредок. На пример, некој би можел да биде одговорен, ефикасен и политички добро информиран граѓанин во тоталитарна диктатура ако би бил поставен поинаков збир на вредности како основа за проценки, одлуки и дејства. Затоа, вредностите што ги содржи моделот во Рамката се основа на демократската компетенција и се неопходни за нејзиниот опис.

Постојат три групи на вредности што се клучни за учество во култура на демократијата, дадени во продолжение.

Вреднување на човечкото достоинство и човековите права

Оваа прва група на вредности е базирана на општото верување дека секој човек има еднаква вредност, има право на почит и има право на истата група на човекови права и фундаментални слободи и треба да биде третиран соодветно. Ова верување претставува дека: човековите права се универзални, неотуѓиви и неделиви и се применуваат на сите без исклучок; човековите права обезбедуваат минимална заштита којашто е неопходна за да живеат луѓето со достоинство; човековите права претставуваат суштинска основа за слобода, правда и мир во светот. Затоа, оваа група на вредности ги вклучува следните принципи:

1. Сите луѓе се дел од човештвото и имаат подеднакво достоинство, без оглед на нивната култура, статус, способност или околности.
2. Човековите права се универзални, неотуѓиви и неделиви.
3. Човековите права секогаш треба да бидат промовирани, почитувани и заштитени.
4. Фундаменталните слободи секогаш треба да бидат одбранети, освен ако тие не ги нарушуваат или не ги кршат човековите права на другите.
5. Човековите права претставуваат темел за заедничко живеење на рамноправна основа во општеството и темел за слобода, правда и мир во светот.

Вреднување на културната разновидност

Втората група на вредности се заснова на општото уверување дека другите култури, културната варијабилност и разновидност и плурализмот на светогледите, ставовите и практиките треба да се ценат и негуваат. Ова верување сугерира дека: културната разновидност е благодет за општеството; луѓето можат да учат и да имаат корист од различните перспективи на другите луѓе; културната разновидност треба да биде промовирана и заштитена; луѓето треба да бидат охрабрувани да комуницираат едни со други без оглед на културните разлики; и интеркултурниот дијалог треба да биде искористен за развој на демократската култура на заедничко живеење.

Имајте на ум дека постои потенцијална тензија помеѓу вреднување на човековите права и вреднување на културната разновидност. Во општество што ги има прифатено човековите права како основа за својата примарна вредност, вреднувањето на културната разновидност има одредени ограничувања. Овие ограничувања произлегуваат од потребата да се промовираат, почитуваат и да се заштитуваат човековите права и слободи на другите луѓе. Затоа, културната разновидност секогаш треба да се цени доколку не ги нарушува човековите права и слободи на другите.

Втората група на вредности ги вклучува следните принципи:

1. Културната разновидност и плурализмот на мислења, погледи на светот и практики е благодет за општеството и овозможува развој на сите членови на општеството.
2. Сите луѓе имаат право да бидат различни и да изберат свои погледи на светот, ставови, верувања и мислења.
3. Луѓето секогаш треба да ги почитуваат перспективите, ставовите, верувањата и мислењата на другите луѓе, освен ако тие не се насочени кон нарушување на човековите права и слободи на другите.
4. Луѓето секогаш треба да ги почитуваат начинот на живот и дејствување на другите луѓе, освен ако тие не ги нарушуваат или не ги прекршуваат човековите права и слободи на другите.
5. Луѓето треба да ги слушаат оние што ги сметаат за различни од себе и да се вклучат во дијалог со нив.

Вреднување на демократијата, правдата, праведноста, еднаквоста и владеење на правото

Третата група на вредности се заснова на група на верувања за тоа како општествата треба да работат и да бидат управувани, вклучувајќи ги верувањата дека: сите граѓани треба да имаат можност подеднакво да учествуваат (или директно или индиректно преку избрани претставници) во постапките преку кои се формулираат и се воспоставуваат законите што се користат за регулирање на општеството; сите граѓани треба активно да се вклучуваат во демократските процеси во општеството (дозволувајќи дека ова исто така може да значи да не се вклучуваат во одредени ситуации, заради совест или сплет на околности); иако одлуките треба да бидат донесени од мнозинството, сепак треба да се обезбеди праведен третман на малцинствата од сите видови; социјалната правда, праведноста и еднаквоста треба да се реализираат на сите нивоа на општеството; владеењето на правото треба да функционира на начини со којшто сите во општеството ќе се третираат праведно, непристрасно и подеднакво во согласност со законите што ги делат сите.

Затоа, оваа група на вредности вклучува:

1. Поддршка за демократски процеси и процедури (истовремено признавајќи дека постојните демократски процедури може да не се оптимални и дека понекогаш може да има потреба да се променат или да се подобрат на демократски начин).
2. Препознавање на важноста на активното граѓанство (истовремено признавајќи дека неучеството понекогаш може да биде оправдано поради совест или сплет на околности).
3. Препознавање на важноста на ангажманот на граѓаните во донесување на политички одлуки.
4. Препознавање на потребата за заштита на граѓанските слободи, вклучувајќи ги и граѓанските слободи на луѓето што имаат малцински ставови.
5. Поддршка за мирно решавање на конфликти и спорови.
6. Чувство на социјална правда и општествена одговорност за праведен третман на сите членови во општеството, вклучувајќи и еднакви можности за сите без оглед на националното потекло, етничката припадност, раса, религија, јазик, возраст, пол, род, политичко мислење, социјално потекло, попреченост, сексуална ориентација или друг статус.
7. Поддршка за владеење на правото и еднаков и непристрасен третман на сите граѓани во согласност со законот како средство за обезбедување правда.

СТАВОВИ

Став е општа ментална ориентација што ја усвојува поединецот кон некого или нешто (на пример, лице, група, институција, прашање, настан, симбол). Ставовите обично се состојат од четири димензии: верување или мислење за предметот на ставот, емоција или чувство кон објектот, евалуација (било позитивна било негативна) на објектот и тенденција да се однесува на одреден начин кон тој објект.

Шесте ставови што се важни за култура на демократијата се следните.

Отвореност кон другите култури и други верувања, погледи на светот и практики

Отвореност кон другите култури и други верувања, погледи на светот и практики

Отвореност е став кон луѓето за кои се смета дека имаат различна културна припадност или различен поглед на светот, верувања, вредности и практики од сопствените. Ставот на отвореност кон културната различност не е ист со интересот за колективните искуства на „егзотичното“ заради лично уживање или корист.

Наместо тоа, отвореноста вклучува:

1. Сензитивност кон културната разновидност и кон погледот на светот, верувањата, вредностите и практиките што се разликуваат од сопствените.
2. Љубопитност и интерес за откривање и учење за други култури и други погледи на светот, верувања, вредности и практики.
3. Подготвеност да се воздржува од проценување на погледот на светот, верувањата, вредностите и практиките на другите луѓе и подготвеност да се доведе во прашање „природноста“ на сопствените погледи на светот, верувања, вредности и практики.

4. Емотивна подготвеност за поврзување со другите за кои се смета дека се поинакви.
5. Подготвеност да се бараат или да се искористат можностите за ангажирање, соработка и интеракција врз основа на еднаквост со тие за кои се смета дека припаѓаат на култура различна од сопствената.

Почит

Почитта е став кон некој или нешто (на пример, личност, верување, симбол, принцип, практика), каде што предметот на тој став е оценет дека има некаква важност, цена или вредност, што гарантира позитивно мислење и почит⁷. Во зависност од природата на предметот што е почитуван, почитта може да има многу различни форми (на пример, почит кон правилата на училиштето/институцијата, почит кон мудроста на постариот, почит кон природата).

Еден тип на почит, што е особено важен во контекст на култура на демократијата, е почитта што им се дава на луѓето за кои се смета дека имаат различни култури или различни верувања, мислења или практики од сопствените. Таквата почит ги признава достоинството и еднаквоста на сите човечки суштества, како и нивното неотуѓиво човеково право да ја изберат својата припадност, верување, мислење или практики. Важно е дека овој тип на почит не бара да се минимизираат или игнорираат вистинските разлики што може да постојат помеѓу себе и другиот, кои понекогаш може да бидат значајни и длабоки, ниту пак бара приклонување кон она што е почитувано. Наместо тоа, овој тип на почит е став што вклучува позитивно вреднување на достоинството и правото на другото лице да практикува припадност, верувања, мислења, притоа препознавајќи и признавајќи ги разликите. Ставот на почитта е потребен за да се овозможи демократска интеракција и интеркултурен дијалог со другите луѓе. Сепак, треба да се забележи дека има потреба да се стават граници на почитта – на пример, не треба да се дава почит на содржината на верувањата и мислењата или на начинот на живот и практиките што го нарушуваат или го кршат достоинството, човековите права или слободите на другите⁸.

Поимот „почит“, за разлика од поимот „толерантност“, подобро го одразува потребниот став за култура на демократијата. Толерантноста може, во одредени контексти, да ја пренесе конотацијата на едноставно трпење на различноста и заштитнички став за толерирање на нештата. Толеранцијата исто така понекогаш може да биде толкувана како да вклучува чин на моќ што го овозможува постоењето на различност само преку својата толерантност и преку овој чин на толерантност ја зголемува моќта и авторитетот на поединецот што толерира. Почитта е помалку двосмислен концепт од толеран-

7 Забележете дека почитта е блиску поврзана со вредностите на два начини: вредноста може да биде објект на почит (т.е. одредена вредност може да се почитува) и исто така може да функционира како основа за почит (т.е. може да се почитува некој или нешто, затоа што е пример или пракса на вредност).

8 Од гледна точка на човековите права, туѓото право на слобода на верување секогаш треба да биде почитувано, но почитта не смее да биде дадена на содржината на верувањата што сакаат да ги нарушат или повредат достоинството, човековото право и слободата на другите. Во случај на верувања каде што содржината не може да биде почитувана, ограничувањата не се поставени на правото да се држат тие верувања туку на слободата да се манифестираат тие верувања, ако се потребни такви ограничувања за јавна безбедност, заштита на јавниот ред или заштита на правата и слободите на другите (види член 9 од Европската конвенција за човекови права: www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf).

цијата затоа што е базирана на препознавање на достоинството, правата и слободите на другиот и односот на еднаквост меѓу себе и другиот.

Затоа почитта вклучува:

1. Позитивен однос, вреднување и ценење на некој или нешто.
2. Позитивен однос, вреднување и ценење на другите луѓе како еднакви човечки суштества што делат заедничко достоинство и ги поседуваат истите човекови права и слободи без оглед на нивната припадност кон одредена култура, верувања, мислења, начин на живот или практики.
3. Позитивен однос и ценење на верувањата, мислењата, начинот на живеење и практиките усвоени од другите луѓе, сè додека тие не ги нарушуваат или не го кршат достоинството, човековите права или слободите на другите.

Граѓанска свест

Граѓанска свест е став кон заедницата или социјалната група. Терминот „заедница“ тука се користи за да се означи социјална или културна група што е поголема од непосредниот круг на семејството и пријателите кон кои поединецот има чувство на припадност. Постојат бројни видови на групи што се релевантни во оваа смисла. На пример, луѓето што живеат во одредена географска област (соседство, град, земја, група земји како Европа или Африка, или всушност целиот свет во случај на изразот „глобална заедница“), географски распрскана група (како што е етничка група, религиозна група, група за слободно време, група на луѓе со одредена сексуална ориентација) или која било друга социјална или културна група кон која поединецот има чувство на припадност. Секој поединец припаѓа на повеќе групи и граѓанската свест може да биде изразена во врска со која било група. Граѓанската свест вклучува:

1. Чувство на припадност и идентификација со заедницата.
2. Внимание кон другите луѓе во заедницата, кон меѓусебната поврзаност на луѓето во заедницата и свесност за последиците на сопствените постапки врз тие луѓе.
3. Чувство на солидарност со другите луѓе во заедницата, вклучувајќи и подготвеност да се соработува и работи со нив, чувство на загриженост и грижа за нивните права и благосостојба, како и подготвеност да се бранат оние што се обесправени и маргинализирани.
4. Интерес и грижа за интересите и дејностите на заедницата.
5. Чувство на граѓанска должност, подготвеност активно да се придонесува кон животот во заедницата, подготвеност да се учествува во одлуките што ги засегаат дејностите, интересите и општото добро на заедницата и подготвеност за вклучување во дијалог со другите членови на заедницата, без оглед на нивното културно потекло.
6. Обврска да се исполнат одговорностите, должностите или обврските што се поврзани со улогите или позициите што ги зазема поединецот во заедницата.
7. Чувство на одговорност кон другите луѓе во заедницата и прифаќање на одговорност за сопствените одлуки и дејства.

Одговорност

Терминот „одговорност“ има многу значења. Две значења што се особено релевантни за култура на демократијата се одговорност поврзана со улогата и моралната одговорност. Првата одговорност е аспект на граѓанството (види погоре, точка б); тука се фокусираме на втората. Моралната одговорност е став кон сопствените постапки. Тој став се појавува кога некоја личност има обврска да дејствува на одреден начин и заслужува пофалба или критика за успехот или неуспехот во врска со таа обврска. Поединците за да бидат сметани дека се достоини за пофалба или критика треба да се придржуваат кон одредени услови, односно треба да се способни да размислуваат за своите акции, да планираат како сакаат да дејствуваат и да ги реализираат планираните дејствија (затоа, ако недостигот на ресурси или структурни услови го попречуваат поединецот во извршувањето на некоја акција, несоодветно е да се припише или пофалба или критика врз тоа лице). Одговорноста претпоставува храброст доколку заземањето на принципиелен став може да значи да се дејствува индивидуално, да се преземе акција против нормите на заедницата или да се критикува колективна одлука за која се смета дека е погрешна. Поради тоа понекогаш може да има тензија помеѓу граѓанската свест (сфатена како солидарност со другите луѓе и лојалност кон нив) и моралната одговорност. Значи, ставот на одговорност кон сопствените постапки подразбира:

1. Усвојување на промислен пристап кон своите постапки и можните последици од тие постапки.
2. Идентификување на своите должности и однесување во одредена ситуација, врз основа на вредности или збир на вредности⁹.
3. Донесување одлуки за активностите што треба да бидат преземени (што во одредени случаи може да значи одлука да не се преземаат никакви активности), со оглед на околностите.
4. Самостојна одлука да се дејствува (или да се избегне да се дејствува).
5. Подготвеност да се преземе одговорност за природата или последиците од своите одлуки и постапки.
6. Подготвеност за самопроценка.
7. Подготвеност да се покаже храброст кога тоа е неопходно.

Самоефикасност

Самоефикасноста е став кон себе, што подразбира верување во сопствената способност да се преземат потребни активности за постигнување на конкретни цели. Ова верување најчесто подразбира понатамошна верба во сопствената способност да се разбере она што е потребно, да се прават соодветни проценки, да се изберат соодветни методи за извршување на задачите, успешно да се надминуваат пречките, да се влијае врз тоа што се случува и да се подобрат условите што влијаат врз сопствениот живот и животот на другите.

⁹ Оттука, применувањето на ставот на одговорност во демократски и интеркултурни ситуации бара истовремено ангажирање на една или повеќе од трите групи на вредности наведени од моделот (вреднување на човечкото достоинство и човековите права, вреднување на културната разновидност или вреднување на демократијата, правдата, праведноста, еднаквоста и владеење на законот). Во отсуство на истовремено применување на една или повеќе од овие вредности, одговорноста не би била демократска компетенција, туку поопшта политичка компетенција (спореди погоре со воведниот текст за вредностите).

Затоа, самоефикасноста е поврзана со чувството на самоверба за сопствената способност. Ниската самоефикасност може да го обесхрабри демократското и интеркултурното однесување, дури и кога постои висок степен на способност, додека нереално високата самоефикасност може да доведе до фрустрација и разочарување. Оптимален став е релативно висока самоефикасност комбинирана со реалистично проценетото високо ниво на способност што ги поттикнува поединците да се справат со нови предизвици и им овозможува да дејствуваат. Самоефикасноста вклучува:

1. Верување во сопствената способност да се разберат прашањата, да се прават проценки и да се изберат соодветни методи за извршување на задачите.
2. Верување во сопствената способност да се организира и да се изврши активната потребна за постигнување на одредени цели и успешно справување со пречките што можат да се појават.
3. Чувство на доверба во однос на справувањето со нови предизвици.
4. Чувство на доверба во врска со демократско ангажирање и преземање на активности за кои се проценува дека се неопходни за постигнување на демократски цели (вклучително и критикување и повикување на одговорност на оние што се во позиција на моќ и авторитет кога нивните одлуки или дејства се оценети како неправилни или неправедни).
5. Чувство на доверба во однос на вклучување во интеркултурен дијалог со тие за кои се смета дека припаѓаат на различна култура.

Толеранција на различно мислење

Толеранцијата на двосмисленост е став кон предметите, настаните и ситуациите што се сметаат за неизвесни и што се предмет на конфликтни или некомпатибилни толкувања. Луѓето што имаат висока толеранција за двосмисленост ги оценуваат ваквите предмети, настани и ситуации на позитивен начин, доброволно ја прифаќаат нивната нејасност, подготвени се да признаат дека перспективите на другите луѓе можат да бидат исто толку соодветни како и нивните сопствени перспективи и подготвени се конструктивно да се справат со двосмисленоста. Оттука, терминот „толеранција“ овде треба да биде разбран во позитивна смисла на прифаќање на двосмисленоста (наместо во негативна смисла на поднесување или трпење на двосмисленоста). Луѓето што имаат ниска толеранција на различно мислење усвојуваат едно толкување на нејасни ситуации и проблеми, имаат затворен став кон непознати ситуации и проблеми и користат фиксни и нефлексибилни категории за промислување на светот. Во овој контекст, толеранцијата на двосмисленост вклучува:

1. Препознавање и признавање дека може да има повеќе гледишта и толкувања на која било ситуација или прашање.
2. Препознавање и признавање дека сопственото толкување на ситуацијата можеби не е подобро од толкувањето на другите луѓе.
3. Прифаќање на сложеност, контрадикции и недостиг на јасност.
4. Подготвеност да се преземат задачи кога се достапни само некомплетни или делумни информации.
5. Подготвеност да се толерира неизвесноста и конструктивно да се справува со неа.

ВЕШТИНИ

Вештината се дефинира како способност за извршување на сложени, добро организирани модели на размислување или однесување на приспособлив начин за да се постигне одреден крај или цел.

Постојат осум групи на вештини што се важни за култура на демократијата, прикажани во продолжение.

Вештини за самостојно учење

Вештините за самостојно учење се оние вештини што им се потребни на поединците за да го бараат, организираат и да го проценуваат сопственото учење во согласност со сопствените потреби на начин што самите го насочуваат и регулираат без да бидат поттикнати од други. Вештините за самостојно учење се важни за култура на демократијата, бидејќи на поединците им овозможуваат самите да научат како да се справат со политички, граѓански и културни прашања користејќи повеќе разновидни извори од непосредната и подалечната околина, наместо да се потпираат само на извори од нивната непосредна средина. Вештините за самостојно учење вклучуваат способности или вештини за:

1. Идентификување на сопствените потреби за учење – овие потреби можат да произлезат од недостатоците во знаењето или разбирањето, од недостиг или слаба совладаност на вештините или од тешкотии што се имаат појавено како последица на моменталните ставови или вредности.
2. Идентификување, лоцирање и добивање пристап до можни извори на информации, совети или упатства, кои се потребни за да се задоловолат сопствените потреби – овие извори би можеле да вклучуваат лични искуства, интеракции и дискусии со други лица, средби со луѓе за кои се смета дека се од различно културно потекло или кои имаат различни верувања, мислења или погледи на светот од сопствените. Исто така, тука спаѓаат и визуелни, печатени, емитувани и дигитални медиумски извори.
3. Судење на веродостојноста на различните извори на информации, совети или упатства, оценувајќи ги во однос на можна пристрасност или изобличување и избирање на најсоодветни извори од опсегот на располагање.
4. Обработување и учење на информациите, користејќи ги најсоодветните стратегии и техники за учење или усвојување и следење на совети или упатство од најсигурните извори, правејќи приспособувања кон сопствениот репертоар на знаење, разбирање, вештини, ставови или вредности.
5. Размислување за тоа што било научено, за напредокот што бил постигнат, евалуација на стратегиите на учење што биле употребени и извлекување на заклучоци за понатамошно учење што може да биде потребно за нови стратегии на учење што се потребни да се стекнат во иднина.

Вештини за аналитичко и критичко размислување

Вештините за аналитичко и критичко размислување се состојат од голем и комплексен кластер на меѓусебно поврзани вештини. Вештини за аналитичко мислење се оние вештини што се потребни за анализа на материјали од кој било вид (на пример, текстови, аргументи, толкувања, прашања, настани, искуства) на систематски и логичен начин. Тие вклучуваат способности или вештини во:

1. Систематско раздвојување на материјалите што се анализираат на составни елементи и организирање на тие елементи на логичен начин.
2. Идентификување и толкување на значењето (значењата) на секој елемент, на пример преку споредување и поврзување на тие елементи со она што е веќе познато, и идентификување на сличности и разлики.
3. Испитување на односот помеѓу елементите и идентификување на врските што постојат помеѓу нив (на пример, логички, причински, временски).
4. Идентификување на какви било несовапаѓања, недоследности или противречности помеѓу елементите.
5. Идентификување на алтернативни можни значења и односи за поединечни елементи, создавање на нови елементи што недостасуваат во целината, систематско менување на елементите за да се утврдат ефектите врз целината и создавање на нови синтези од елементите што биле анализирани – со други зборови, замислување и истражување на нови можности и алтернативи.
6. Собирање на резултатите од анализата на организиран и кохерентен начин за да се конструираат логични и издржани заклучоци за целината.

Вештините за критичко мислење, всушност, се оние вештини што се потребни за да се прават проценки за материјал од кој било тип. Затоа тие вклучуваат способности или вештини во:

1. Правење евалуации врз основа на внатрешна доследност и врз основа на доследност на достапни докази и искуства.
2. Давање проценки за тоа дали анализираниот материјал се валидни, точни, прифатливи, сигурни, соодветни, корисни и/или убедливи.
3. Разбирање и евалуација на предрасудите, претпоставките и текстуалните или комуникациските конвенции врз основа на кои се засноваат материјалите.
4. Анализирање не само со буквалното значење на материјалите туку и на нивната поширока реторичка цел, вклучувајќи ги и основните мотиви, намери и интереси на оние што ги произвеле или создале (во случај на политички содржини, ова вклучува способност да се идентификува пропаганда и способност да се деконструираат основните мотиви, намери и цели на оние што ја создале пропагандата).
5. Определување на содржините што се анализираат во историскиот контекст во кој тие биле произведени за да се продлабочи анализата и евалуацијата.
6. Создавање и разработување на различни алтернативни опции, можности и решенија што ги надминуваат оние понудени во материјалите што се анализираат.
7. Мерење на добрите и лошите страни на достапните опции – ова може да вклучува анализа на трошоци (вклучувајќи и краткорочни и долгорочни перспективи), анализа на ресурси (проценување дали ресурсите потребни за секоја опција се достапни во пракса) и анализа на ризик (разбирање и проценување на ризиците поврзани со секоја опција и како тие можат да се избегнат или надминат).
8. Собирање на резултатите од процесот на евалуација на едно место и на организиран и кохерентен начин градење на логички и издржан аргумент за или против одредено толкување, заклучок или тек на дејство, врз основа на јасни и специфични критериуми, принципи или вредности и/или уверливи докази.
9. Препознавање на сопствените претпоставки и предрасуди што би можеле да влијаат врз евалуацијата и признавање дека сопствените верувања и проценки секогаш се зависни од сопствената културна припадност и светоглед.

Ефективното аналитичко размислување вклучува критичко размислување (евалуација на материјалите што се анализираат), додека ефективното критичко размислување вклучува аналитичко размислување (правење разлики и поврзувања). Поради ова, вештините за аналитичко и критичко размислување се нераскинливо поврзани.

Вештини за слушање и набљудување

Вештините за слушање и набљудување се вештини коишто се потребни за да се разбере она што го кажуваат другите луѓе и да се учи од однесувањето на другите луѓе. Разбирањето на она што го велат другите луѓе бара активно слушање – да се обрне внимание не само на она што е кажано туку и како е кажано, преку употребата на тонот, висината на гласот, гласноста, брзината на зборување и дикцијата – јасен изговор, обрнувајќи внимание на јазикот на телото, особено движењето на очите, изразите на лицето и гестовите. Внимателното набљудување на однесувањето на другите луѓе исто така може да биде важен извор на информации за однесувањата што се најсоодветни и ефективни во различни социјални средини и културни контексти. Овие вештини може да му помогнат на поединецот да ги совлада различните однесувања преку помнење на информации стекнати низ набљудувањето и повторување на набљудуваното однесување во подоцнежни слични ситуации. Вештините на слушање и набљудување вклучуваат способности или вештини во:

1. Обрнување внимание не само на што е кажано туку и како е кажано, особено на јазикот на телото на говорителот.
2. Обрнување внимание на недоследностите меѓу вербалните и невербалните пораки.
3. Обрнување внимание на нијансите во значењето и на она што е можеби само делумно кажано или неискажано.
4. Обрнување внимание на односот помеѓу тоа што е кажано и социјалниот контекст во кој е кажано.
5. Обрнување внимание на однесувањето на другите луѓе и помнење на информациите за тоа однесување, особено однесувањето на тие за кои се смета дека им припаѓаат на различна култура.
6. Обрнување внимание на сличностите и разликите на реагирањето на луѓето во иста ситуација, особено на луѓето за кои се смета дека им припаѓаат на различни култури.

Емпатија

Емпатијата се дефинира како група на вештини потребни за да се разберат мислите, верувањата и чувствата на другите луѓе и да се види светот од гледната точка на другите луѓе. Емпатијата ја вклучува способноста да се излезе од сопствената психолошка референтна рамка (да се исчекори од сопствената гледна точка) и способноста имагитивно да се разбере психолошката референтна рамка и гледна точка на друго лице. Оваа вештина е клучна за согледување на културните карактеристики, погледите на светот, верувања, интереси, емоции, желби и потреби на другите луѓе. Постојат неколку различни форми на емпатија, вклучувајќи:

1. Когнитивна емпатија – способност да се согледаат и разберат гледиштата, мислите и верувањата на другите луѓе.

2. Афективна емпатија – способност да се согледаат и разберат емоциите и потребите на другите луѓе.
3. Симпатија, понекогаш наречена „сочувствителна емпатија“ или „емпатична грижа“ – способност да се искуси сочувство и загриженост за другите луѓе врз основа на разбирање на нивната когнитивна или афективна состојба или на нивната материјална состојба или околности¹⁰.

Флексибилност и приспособливост

Флексибилноста и приспособливоста се особини што се потребни за да се приспособат сопствените мисли, чувства или однесувања кон нови средини и ситуации на принципиелен начин за да може да се реагира ефикасно и соодветно на предизвиците, барањата и можностите што се содржани во новите средини и ситуации. Флексибилноста и приспособливоста на поединците им овозможуваат позитивно да се приспособат на промени, на социјалните или културните очекувања на другите луѓе, како и на нови стилови на комуникација и однесување. Тие исто така ги оспособуваат поединците да ги приспособат своите модели на размислување, чувствување или однесување во однос на непредвидени ситуации, искуства, средби и информации. Флексибилноста и приспособливоста, дефинирани на овој начин, треба да се разликуваат од непринципиелното или опортунистичкото приспособување на однесувањето насочено кон лична корист или добивка. Тие исто така се различни од надворешно принудната адаптација¹¹. Затоа, флексибилноста и приспособливоста вклучуваат способности или вештини во:

1. Приспособување на вообичаениот начин на размислување на променливите околности или привремено заземање на поинакво когнитивно гледиште како реакција на културни разлики.
2. Преиспитување на сопствените мислења во светло на нови докази и/или рационални аргументи.
3. Контролирање и регулирање на сопствените емоции и чувства со цел за поефективна и соодветна комуникација и соработка со другите.

¹⁰ Забележете го позиционирањето на емпатијата како вештина во сегашниот модел. Терминот „емпатија“, се разбира, исто така се користи и на многу други начини во секојдневниот дискурс. На пример, понекогаш се користи кога едно лице ја доживува истата емоција што ја чувствува друго лице (т.е. феноменот на „емоционална зараза“, каде што човек ја „фаќа“ и ја дели радоста, паниката, стравот итн.), понекогаш се користи да упатува на чувство на емоционална поврзаност или идентификација со друга личност (на пр.: „Многу сочувствував со главниот лик во книгата“) и понекогаш да упатува на сочувството или загриженоста за друго лице што произлегува од сочувство (на пр.: „Јас чувствувам емпатија за тебе во твојата моментална несреќа“). Терминот „емпатија“ исто така понекогаш се користи да укаже на многу поголем број реакции што може да се имаат кон другото лице во кое отвореноста кон другиот, почита кон другиот, когнитивниот и емоционалниот ангажман со другиот и чувствата на емоционална врска со другиот се испреплетени. Наместо тоа, сегашниот модел го користи терминот „емпатија“ на посепцифичен и фокусиран начин за да го означи збирот на вештини што се потребни за разбирање и поврзување со мислите, верувањата и чувствата на другите луѓе, што претставува клучен збир на вештини за учество во култура на демократијата. Оваа дефиниција не е наменета да ја спречи можната симултана мобилизација и распоредување на емпатијата, отвореноста, почитувањето итн., како цел збир на компетенции или капацитети во одредени ситуации.

¹¹ На пример, присилната асимилација на културните малцинства во мнозинската култура никогаш не треба да биде одобрена. Сите поединци имаат фундаментално право да ги избираат сопствени културни врски, верувања и начин на живот (види фуснота 8).

4. Надминување на вознемиреност, грижи и несигурности во врска со среќавање и интеракцијата со други луѓе за кои се смета дека имаат различна културна припадност.
5. Регулмирање и намалување на негативните чувства кон членовите на друга група со која сопствената група има историски конфликт.
6. Приспособување на сопственото однесување на социјално соодветен начин во согласност со културната средина.
7. Приспособување кон различни стилови на комуникација и однесување и применување на соодветни стилови на комуникација и однесување за да се избегне кршење на културните норми на другите и да се комуницира со нив на начини што тие можат да ги разберат.

Јазични, комуникативни и повеќејазични вештини¹²

Јазични, комуникативни и повеќејазични вештини се оние вештини коишто се потребни за да се комуницира ефикасно и соодветно со другите луѓе. Тие ги вклучуваат следните способности и вештини¹³

1. Способност да се комуницира јасно во различни ситуации – ова вклучува изразување на сопствените верувања, мислења, интереси и потреби, објаснување и разјаснување на идеи, застапување, промовирање, расправање, размислување, дискутирање, дебатирање, убедување и преговарање.
2. Способност да се задоволат комуникативните барања во интеркултурни ситуации преку користење на повеќе од еден јазик или јазична разновидност или со користење на заеднички јазик или „лингва франка“ за да се разбере друг јазик.
3. Способност на поединецот да се изрази себеси самоуверено и без агресија, дури и во ситуации кога се наоѓа во нерамноправна положба преку диспаратет на моќ и да изрази фундаментално несогласување со друго лице на начин којшто сепак го почитува достоинството и правата на тоа лице.
4. Способност да се препознаат различните облици на изразување и различните комуникативни конвенции (и вербални и невербални) во комуникациите што ги користат други социјални групи и нивните култури.
5. Способност да се приспособи и да се измени комуникациското однесување за да се користат комуникативните конвенции (и вербални и невербални), кои се соодветни на соговорникот (соговорниците) и на културната средина во којашто се одвива комуникацијата.

¹² Терминот „јазик“ во Рамката се користи за означување на сите јазични системи, без разлика дали се препознаени како јазици или се сметаат за варијации на различни јазици, независно од модалитетот. Тука се вклучени и говорниот јазик и јазикот на глупонемите и сите други форми на неизговорениот јазик. Термините „вербална“ и „невербална“ комуникација во овој контекст, значи, означуваат „комуникација остварена со помош на јазикот“ и „комуникација остварена со други средства што не се јазик“.

¹³ Пред сè, се разбира, ефективната и соодветната комуникација бара лингвистички вештини (да се произведуваат и разбираат изговорени и писмени реченици и искази), социолингвистички вештини (за процесирање на акцентот, дијалектот, регистарот и лингвистичките маркери на општествените односи меѓу говорниците) и дискурзивни вештини (да се конструираат подолги кохерентни јазични целини преку употреба на соодветни комуникативни конвенции и да се користи говорен дискурс и пишани текстови за одредени комуникациски цели). Меѓутоа, бидејќи тие се генерички вештини (како што се математика и писменост), тие се изоставени од моделот на Рамката. Читателите што се заинтересирани за детален извештај за лингвистичките, социолингвистичките и дискурзивните вештини, може да ја консултираат заедничката Европска референтна рамка за јазици (2001) на Советот на Европа, каде што се детално опишани.

6. Способност да се поставуваат прашања на соодветен и чувствителен начин во случаи кога значењата што ги изразува другото лице се нејасни или кога се забележани недоследности помеѓу вербалните и невербалните пораки на другото лице.
7. Способност за справување со грешки во комуникацијата, на пример преку барање пораката да се повтори или да се преформулира, или преку повторување, ревидирање и поедноставување на сопствените изјави.
8. Способност да се дејствува како лингвистички посредник во интеркултурните размени, вклучувајќи вештини за преведување, толкување и објаснување и да се дејствува како интеркултурен посредник, помагајќи им на другите да ги разберат и да ги ценат карактеристиките на некој или нешто за што сметаат дека има различна културна припадност.

Вештини за соработка

Вештини за соработка се оние вештини коишто се потребни за успешно учествување во активности, задачи и проекти со други луѓе. Тие вклучуваат способности или вештини за:

1. Изразување на ставови и мислења во групна ситуација и поттикнување на другите членови од групата да ги изразат своите ставови и мислења.
2. Градење на консензус и компромис во рамките на групата.
3. Преземање на заедничка акција со другите на реципрочен и координиран начин.
4. Идентификување и поставување на групни цели.
5. Ангажирање да се постигнат целите на групата и приспособување на сопственото однесување за да се постигнат овие цели.
6. Почитување на талентите и силните страни на сите членови на групата и помагање на другите да се развијат во областите каде што им треба помош и каде што сакаат да се подобрат.
7. Зајакнување и мотивирање на другите членови на групата да соработуваат и да си помагаат едни на други за да се постигнат целите на групата.
8. Помагање на другите во нивната работа онаму каде што тоа е соодветно.
9. Споделување на релевантно и корисно знаење, искуство или експертиза со групата и убедување на другите членови на групата да го сторат истото.
10. Препознавање на конфликт во групни ситуации, забележување на емоционални знаци на конфликт кај себе и кај другите и соодветно реагирање со употреба на дијалог.

Вештини за решавање конфликти

Вештините за решавање конфликти се оние вештини коишто се потребни за да им се пристапи на конфликтите на конструктивен начин. Тие вклучуваат способности или вештини во:

1. Намалување или спречување на агресија и негативност и создавање на неутрална средина во која луѓето се чувствуваат слободни да ги искажат своите различни мислења и грижи без страв од одмазда.
2. Поттикнување и подобрување на приемчивоста, меѓусебното разбирање и доверба меѓу конфликтните страни.
3. Препознавање на разликите во моќта и/или статусот на конфликтните страни и преземање чекори за намалување на можното влијание на таквите разлики врз

нивната комуникација. reduce the possible impact of such differentials on communications between them.

4. Ефикасно справување и регулирање на емоции – способност да се толкуваат сопствените основни емоционални и мотивациски состојби, како и оние на другите, и да се справува со емоционалниот стрес, вознемиреност и несигурност и во себе и во другите.
5. Слушање и разбирање на различните перспективи на страните вклучени во конфликтите.
6. Изразување и сумирање на различните гледишта што ги имаат спротивставените страни.
7. Спречување или намалување на погрешните перцепции што ги имаат спротивставените страни.
8. Препознавање дека понекогаш може да има потреба од период на тишина, примирје или период на неактивност за да им се дозволи на спротивставените страни да размислат за гледиштата што ги застапуваат другите.
9. Идентификување, анализирање, поврзување и контекстуализирање на причините и другите аспекти на конфликтите.
10. Идентификување на заедничка основа на која може да се изгради договор меѓу конфликтните страни, идентификување на опции за решавање на конфликти и пронаоѓање на можни компромиси или решенија.
11. Помагање на другите да ги решат конфликтите преку подобрување на нивното разбирање на достапните опции.
12. Помагање и насочување на вклучените страни да се договорот за оптимално и прифатливо решение на конфликтот.

ЗНАЕЊЕ И КРИТИЧКО РАЗБИРАЊЕ

Знаењето е збир на информации што ги поседува личноста, а разбирањето е сфаќање и вреднување на значењата. Терминот „критичко разбирање“ е користен за да се нагласи потребата за сфаќањето и вреднувањето на значењата во контекстот на демократските процеси и интеркултурниот дијалог за да се вклучи активно размислување и критична проценка на материјалот што се разбира и толкува (како различно од автоматско толкување по навика и без размислување).

Различните форми на знаење и критичко разбирање што се потребни за култура на демократијата спаѓаат во три главни групи, прикажани во продолжение.

Знаење, критичко разбирање на себеси (самокритичност)

Самосвеста и саморазбирањето се од витално значење за ефективно и соодветно учество во култура на демократијата. Знаењето и критичката самосвест имаат многу различни аспекти, вклучувајќи:

1. Знаење и разбирање за сопствената културна припадност.
2. Знаење и разбирање за сопствениот поглед на светот и за неговите когнитивни, емоционални и мотивациски аспекти и предрасуди.

3. Знаење и разбирање на претпоставките и предрасудите што го поткрепуваат сопствениот поглед на светот.
4. Разбирање на сопствениот поглед на свет и на сопствените претпоставки и предрасуди, кои се зависни од културната припадност и искуства. Истовремено, тие влијаат врз перцепциите и оценките на другите луѓе како и на реакциите кон нив.
5. Свесност за сопствените емоции, чувства и мотивации, особено во контекст на комуникација и соработка со други луѓе.
6. Знаење и разбирање на границите на сопствената компетентност и експертиза.

Знаење и критичко разбирање на јазикот и комуникацијата

Знаењето и критичкото разбирање на јазикот и комуникацијата имаат многу различни аспекти и вклучуваат:

1. Познавање на социјално соодветните вербални и невербални комуникативни договорени правила (конвенции) што се користат во јазикот (јазиците) што ги употребува поединецот.
2. Разбирање дека луѓето со друга културна припадност може да следат различни вербални и невербални комуникативни конвенции иако го користат истиот јазик.
3. Разбирање дека луѓето што припаѓаат на различна култура може да го сфатат значењето на комуникациите на различни начини.
4. Разбирање дека постојат повеќе начини на зборување на кој било јазик и различни начини на користење на истиот јазик..
5. Разбирање за тоа дека користењето на јазикот е културна практика што функционира како носител на информации, значења и идентитети што циркулираат во културата во којашто е вграден тој јазик.
6. Разбирање на фактот дека јазиците можат да изразуваат културно споделени идеи на уникатен начин или да изразуваат уникатни идеи коишто можат да бидат тешко разбирливи на друг јазик.
7. Разбирање за социјалното влијание и ефектите врз другите што ги имаат различните стилови на комуникација, вклучувајќи и разбирање за тоа како различни стилови на комуникација може да бидат во конфликт или да резултираат во прекин на комуникацијата.
8. Разбирање за тоа како сопствените претпоставки, предрасуди, перцепции, верувања и оценки се поврзани со конкретниот јазик (јазици) што се зборува/ат.

Знаење и критичко разбирање на светот: политика, право, човекови права, култура, култури, религии, историја, медиуми, економии, животна средина и одржливост

Знаењето и критичкото разбирање на светот вклучуваат голем и сложен опсег на знаење и разбирање во различни домени, вклучувајќи ги следните.

а) Знаење и критичко разбирање на политиката и правото, што вклучува:

1. Знаење и разбирање на политички и правни концепти, вклучувајќи демократија, слобода, правда, еднаквост, граѓанство, права и одговорности, потреба од закони и прописи и владеење на законот.
2. Знаење и разбирање на демократските процеси, на функционирањето на демократските институции, вклучувајќи ги и улогите на политичките партии, изборните процеси и гласањето.
3. Знаење и разбирање на различните начини на кои граѓаните можат да учествуваат во јавни дискусии и донесување на одлуки што можат да влијаат врз политиката и општеството, вклучувајќи го и разбирањето на улогата на граѓанскиот сектор и невладините организации.
4. Разбирање на односите на моќ, политичко несогласување и судир на мислење во демократските општества и за тоа како таквите несогласувања и конфликти можат да бидат решени на конструктивен начин.
5. Знаење и разбирање на тековните работи, современите општествени и политички проблеми и политичките ставови на другите.
6. Знаење и разбирање на современите закани за демократијата.

б) Знаење и критичко разбирање на човековите права, кое вклучува:

1. Знаење и разбирање дека човековите права се засноваат на достоинството што им е својствено на сите човечки суштества.
2. Знаење и разбирање дека човековите права се универзални, неотуѓиви и неделиви и дека секој поединец има човекови права, но и обврска да ги почитува правата на другите без оглед на нивното национално потекло, етничка припадност, раса, религија, јазик, возраст, пол, род, политичко мислење, социјално потекло, имот, попреченост во развојот, сексуална ориентација или друг статус.
3. Познавање и разбирање на обврските на државите и владите во однос на човековите права.
4. Познавање и разбирање на историјата на човековите права, вклучувајќи ја и Универзалната декларација за човекови права, Европската конвенција за човекови права и Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето.
5. Познавање и разбирање на односот меѓу човековите права, демократијата, слободата, правдата, мирот и безбедноста.
6. Знаење и разбирање дека може да постојат различни начини на толкување и доживување на човековите права во различни општества и култури, но дека можните варијации се обединети од страна на меѓународно договорени легални инструменти што ги поставуваат минималните стандарди за човековите права, без оглед на културниот контекст.
7. Знаење и разбирање за начините на коишто принципите на човековите права се применуваат во пракса во конкретни ситуации, начините на кршење на човековите права, начините на решавање на овие кршења на човековите права и начините на коишто можат да се решат можните конфликти помеѓу поединечните човекови права.

8. Знаење и разбирање на критичните предизвици за човековите права во светот денес.

в) Знаење и критичко разбирање на културата и културите, кое вклучува:

1. Знаење и разбирање за тоа како културната припадност на луѓето го формира нивниот поглед на светот, перцепциите, верувањата, вредностите, однесувањата и интеракциите со другите.
2. Знаење и разбирање дека сите културни групи се променливи и внатрешно хетерогени, немаат фиксни карактеристики. Во секоја група постојат поединци што ги оспоруваат и критикуваат традиционалните културни значења и постојано се развиваат и се менуваат.
3. Знаење и разбирање за тоа како структурите на моќ, дискриминаторските практики и институционалните бариери во културните групи и помеѓу различните културни групи можат да ги ограничат можностите на поединците без моќ.
4. Знаење и разбирање на специфичните верувања, вредности, норми, практики, дискурси и производи кои можат да бидат користени од лица што припаѓаат на различна култура.

г) Знаење и критичко разбирање на религии, кое вклучува:

1. Знаење и разбирање на клучните аспекти на историјата на одредени религиозни традиции, на клучните текстови и клучните доктрини на одредени религиозни традиции, како и на сличностите и разликите што постојат помеѓу различните верски традиции.
2. Знаење и разбирање на религиозните симболи, религиозните ритуали и религиозната употреба на јазикот.
3. Знаење и разбирање на клучните карактеристики на верувањата, вредностите, практиките и искуствата на поединците што практикуваат одредени религии.
4. Разбирање на фактот дека субјективното искуство и личниот израз на религиозноста најверојатно се разликуваат на различни начини од стандардните описи на религиите во учебниците.
5. Познавање и разбирање на внатрешната разновидност на верувањата и практиките што постојат во рамките на поединечните религии.
6. Познавање и разбирање на фактот дека во религиозните групи има поединци што ги оспоруваат традиционалните религиозни значења, дека тие немаат фиксни внатрешни карактеристики и дека постојано се развиваат и се менуваат.

д) Знаење и критичко разбирање на историјата, кое вклучува:

1. Познавање и разбирање на флуидната природа на историјата и на тоа како толкувањата на минатото се менуваат со текот на времето и низ различните културни толкувања.

2. Познавање и разбирање на различните толкувања на историските фактори што го обликуваат современиот свет.
3. Разбирање на процесите на историско истражување, особено на начините на разбирање и конструирање на фактите и како тие стануваат докази во производството на историски толкувања, објаснувања и аргументи.
4. Разбирање на потребата да се користат алтернативни извори на информации за историјата, бидејќи придонесите на маргинализираните групи (на пример, културните малцинства и жените) често се исклучени од стандардните историски наративи.
5. Знаење и разбирање за тоа како историите често се презентирани и проучувани од етноцентрична гледна точка.
6. Познавање и разбирање на начините на коишто концептите на демократија и граѓанство се имаат развиено во различни култури со текот на времето.
7. Знаење и разбирање за тоа дека создавањето и употребата на стереотипи е форма на дискриминација што се користи за да се негира индивидуалноста и разновидноста меѓу луѓето и да се прекршат човековите права. Ова во некои случаи резултира во злосторства против човештвото.
8. Разбирање и толкување на минатото во светло на сегашноста со поглед кон иднината и разбирање на релевантноста на минатото за прашањата на современиот свет.

ѓ) Знаење и критичко разбирање на медиумите, кое вклучува:

1. Познавање и разбирање на процесите преку кои масовните медиуми ги избираат, толкуваат и ги уредуваат информациите пред да ги пренесат на јавноста.
2. Познавање и разбирање на масовните медиуми како продукти што вклучуваат производители и потрошувачи и на можните мотиви, намери и цели што можат да ги имаат производителите на содржини, слики, пораки и реклами на масовните медиуми.
3. Познавање и разбирање на дигиталните медиуми, на тоа како се создаваат дигиталните медиумски содржини, слики, пораки и реклами, како и за различните можни мотиви, намери и цели на оние што ги создаваат или ги репродуцираат.
4. Познавање и разбирање на ефектите што можат да ги имаат медиумите и дигиталните медиумски содржини врз размислувањето и однесувањето на поединците.
5. Знаење и разбирање за тоа како се продуцираат политички пораки, пропаганда и говор на омраза во медиумите и дигиталните медиуми, како може да се идентификуваат овие форми на комуникација и како поединците можат да се чуваат и да се заштитат од ефектите од овие содржини.

е) Знаење и критичко разбирање на економиите, животната средина и одржливоста, кое вклучува:

1. Познавање и разбирање на економиите и на економските и финансиските процеси што влијаат врз функционирањето на општеството, вклучувајќи го односот помеѓу вработувањето, заработката, профитот, оданочувањето и државните трошоци.
2. Познавање и разбирање на односот меѓу приходите и трошоците, природата и последиците на долгот, вистинската цена на заемот и ризикот од заеми што го надминуваат капацитетот за отплата.
3. Познавање и разбирање на економската меѓузависност на глобалната заедница и на влијанието на потрошувачката што може да го имаат личните избори и модели во другите делови на светот.
4. Познавање и разбирање на природната средина, факторите што можат да влијаат врз неа, ризиците поврзани со еколошката штета, тековните еколошки предизвици и потребата за одговорна потрошувачка и заштита и одржување на животната средина.
5. Познавање и разбирање на врските помеѓу економските, социјалните, политичките и еколошките процеси, особено гледано од глобална перспектива.
6. Знаење и разбирање на етичките прашања поврзани со глобализација.

Повторно навраќање кон концептот кластер на компетенции

Како што беше наведено претходно, според Рамката, овие 20 компетенции ретко се мобилизираат и се распоредуваат поединечно. Наместо тоа, има многу поголема веројатност компетентното однесување да вклучува истовремено или последователно активирање и примена на цел кластер на компетенции на динамичен и организиран начин којшто на поединецот ќе му овозможи соодветно и ефикасно да се приспособи на специфичните барања и предизвици што ги содржи дадената ситуација. Компетенциите во секој кластер се бираат динамично од целиот спектар на вредности, ставови, вештини, знаење и критичко разбирање. Ова значи дека корисниците на Рамката при планирање на нов образовен наставен план треба на сите четири групи на компетенции да им посветат големо внимание.

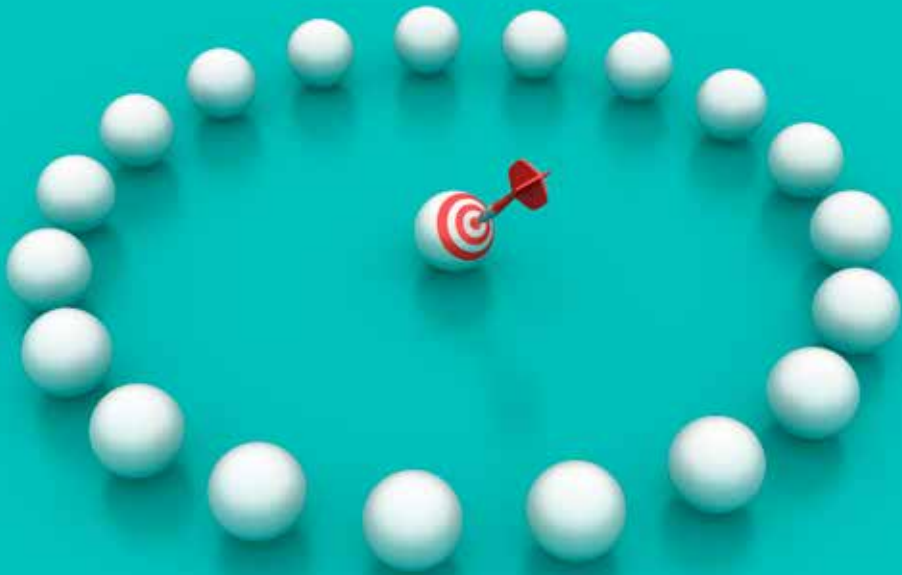
Може да се случи сите 20 компетенции да не се вклучат во наставната програма поради ограничувања на материјалните ресурси што им се достапни на наставниците или поради недостиг на време. Исто така, може да се појават стратешки причини што ќе наложат дека некои компетенции се од повисок приоритет од други или може да има пошироки политички или културни причини што укажуваат дека не е прифатливо одредена компетентност да се постави како цел на образованието.

Доколку се донесат одлуки одредени компетенции да се изостават од наставната програма, корисниците на Рамката треба да ги имаат предвид следните две размислувања. Прво, доколку компетентното однесување бара поединецот да се потпре на целиот кластер на компетенции, доколку тоа лице не го развие целосниот опсег на компетенции, неизбежно ќе има ситуации во кои тој или таа нема да може да одговори компетентно.

тентно. При донесување на одлука, корисниците на Рамката треба да ги земат предвид последиците од изоставувањето на одредени компетенции од наставната програма.

Второ, треба да се обрне внимание и на тоа дали пропустите можат да ја поткопаат севкупната цел на Рамката – промовирање и заштита на демократијата, човековите права и интеркултурниот дијалог. На пример, изоставување на вредностите би значело дека учениците нема да се стекнат со демократска компетенција, туку со поопшта политичка компетенција која, како што веќе беше забележано, може да се користи во служба на недемократски политички режими (со други зборови, исклучувањето на вредностите од наставната програма не значи дека знаењето и вештините ќе останат неутрални). Слично, фокусирањето исклучиво на вештини, знаење и критичко разбирање и изоставување на сите вредности и ставови би значело дека, иако учениците се здобиле со соодветни вештини, знаење и критичко разбирање, тие нема да имаат склоност да ги користат во пракса затоа што токму вредностите и ставовите ги предиспонираат луѓето да ги користат вештините, знаењето и критичкото разбирање.

Накосо, многу внимателно треба да се пристапи кон изоставување на одредени компетенции од наставната програма. Таквите одлуки треба да се донесат само по темелно разгледување на можните последици од предложените промени.

Поглавје 7

Дескриптори – нивната употреба и цел

Потребата за дескриптори на компетентност

Демократската култура се потпира на граѓаните што имаат вредности, ставови, вештини и знаења и критичко разбирање што се опишани во моделот на компетенции. Два елементи се клучни за да се обезбеди развој на КДК кај учениците:

1. оценување на нивото на совладаност на секоја од компетенциите од страна на учениците, со цел да се идентификуваат нивните потреби за учење и потреби за понатамошен развој;
2. помош за наставниците да ги планираат, спроведат и оценуваат образовните активности во формални и неформални средини.

За да се задоволат овие потреби, Рамката нуди дескриптори за секоја од 20-те компетенции што се содржани во моделот. Овие дескриптори помагаат да се операционализираат компетенциите и да се обезбедат корисни алатки за планирање на наставната програма, процесот на настава и учење и оценување. Дескрипторите на компетентност се опиши на однесување што укажуваат дека засегнатото лице има постигнато одредено ниво на компетентноста. За да бидат дескрипторите релевантни за планирање на наставната програма, процесот на настава и учење и оценување, тие треба да се формулираат користејќи го јазикот на исходи од учењето (постигнувањата).

Како се развиени дескрипторите

За формулирање на дескрипторите во Рамката беа користени следниве критериуми:

- ▶ *Избор на зборови:* дескрипторите треба да се формулираат со помош на јазикот на исходите од учењето, почнувајќи од недвосмислен глагол и опишувајќи го однесувањето поврзано со резултатот на учењето.
- ▶ *Концизност:* дескрипторите треба да бидат кратки, а не долги, идеално не подолги од околу 25 зборови.
- ▶ *Позитивност:* секој дескриптор треба да изрази способност низ позитивна изјава (на пример: може, изразува, поддржува), а не негативна изјава (на пример: не може, не успева). Во идеален случај, целта е да се осигура дека секој дескриптор ќе му овозможи на наставникот/наставничката да каже: „Да, оваа личност може да го направи тоа (ја поседува вредноста, вештината, го поседува ставот, знаењето, разбирањето)“ или: „Не, оваа личност не може да го стори тоа (не ја поседува оваа вредност, вештина, не го поседува овој став, ова знаење, разбирање)“.
- ▶ *Јасност:* секој дескриптор треба да биде транспарентен, користејќи едноставна граматика.
- ▶ *Независност:* секој дескриптор треба да биде независен од сите други дескриптори. Со други зборови, дескрипторот не може да има смисла само во однос на другите дескриптори во збирот. Затоа, дескрипторите избегнуваат да користат иста формулација неколку пати за да формираат збир преку едноставно заменување на квалификациски збор или фраза низ изјавите (на пример, слабо/умерено/добро, неколку/повеќе/најмногу, прилично широк/многу широк) што би значело дека карактеристиките не се независни еден од друг.
- ▶ *Конкретност:* секој дескриптор треба да опише конкретни однесувања или достигнувања што би покажале дали соодветната вредност/вештина, соодветниот став, соодветното знаење/разбирање се совладани од страна на поединецот.

Користејќи ги овие критериуми, беше изработена почетна верзија сочинета од 2 085 дескриптори за сите 20 компетенции. Бројот на дескрипторите постепено беше намален и формулациите беа прочистени користејќи повратни информации од зададени задачи за оценување, задачи за валидација и задачи за мерење, во кои учествуваа 3 094 практичари од цела Европа. Податоците од овие задачи беа искористени за идентификација на збир од 447 валидирани и високо оценети дескриптори и помал збир од 135 клучни дескриптори што беа оценети како особено корисни за оценување на постигнувањето на 20-те компетенции содржани во моделот на Рамката¹⁴.

Податоците собрани од образовните практичари исто така беа искористени за да се градуираат дескрипторите на три различни степени на совладаност: основно, средно и напредно ниво. Резултатите покажаа дека голем број од дескрипторите може јасно да се поврзат само со едно од овие три нивоа на совладаност. Сепак, за некои дескриптори, иако се сметаат за валидни, се утврди дека се наоѓаат помеѓу основното и средното ниво или помеѓу средното и напредното ниво.

¹⁴ Целосен опис на процесот преку кој се развиени дескрипторите е даден во Книга 2 од ова издание.

Преку оваа обемна емпириска работа беа утврдени градуирани дескриптори за секоја од 20-те компетенции. Овие дескриптори укажуваат на тоа дека лицето што покажува одредено однесување на конзистентен начин најверојатно може да го достигне соодветното ниво на совладаност (основно, средно или напредно) за соодветната компетенција. Целосните списоци на клучните дескриптори и поголемата резерва на валидирани дескриптори се претставени во Книга 2 од ова издание. Исто така тие се достапни онлајн на веб-страницата на Советот на Европа поврзана со Рамката.

Во продолжение како илустрација се дадени примери на градуирани клучни дескриптори за две компетенции презентирани во табела 6 и табела 7.

Табела 6: Клучни дескриптори за вештини за слушање и набљудување

- Основно ниво на совладаност
 - Внимателно ги слуша другите луѓе
 - Внимателно ги слуша различните мислења
- Средно ниво на совладаност
 - Може ефикасно да слуша со цел да го протолкува значењето и намерите на другиот човек
 - гледа гестовите и генералниот говор на телото на говорникот за да си помогне да го разбере значењето на она што е кажано
- Напредно ниво на совладаност
 - Обрнува внимание на она што го мислат другите но не го кажува
 - Забележува како луѓе од друга култура реагираат на различни начини на истата ситуација

Табела 7: Клучни дескриптори за знаење и критичко разбирање на политика, право и човекови права

- Основно ниво на совладаност
 - Може да го објасни значењето на основните политички концепти, вклучувајќи демократија, слобода, граѓанство, права и одговорности
 - Може да објасни зошто секој има одговорност да ги почитува човековите права на другите
- Средно ниво на совладаност
 - Може да ја објасни универзалната, неотуѓива и неделива природа на човековите права
 - Може критички да размислува за основните причини за кршење на човековите права, вклучувајќи ја и улогата на стереотипи и предрасуди во процесите што водат кон злоупотреби на човековите права
- Напредно ниво на совладаност
 - Може да ги опише различните начини на кои граѓаните можат да влијаат врз политиката
 - Може критички да размислува за развојот на рамката за човекови права и континуираниот развој на човековите права во различни региони во светот

Користење на дескрипторите

Процесот на развивање на дескрипторите произведе две групи валидирани и градуирани дескриптори: целокупната резерва на 447 дескриптори (со некои дескриптори поврзани со трите нивоа на вештини и некои дескриптори лоцирани помеѓу овие нивоа) и помала подгрупа сочинета од 135 клучни дескриптори кои се јасно поврзани со секое од трите нивоа на совладаност. Основна претпоставка (која се потпира на статистичката процедура што се користи за мерење на дескрипторите) е дека ако некое лице се однесува на начин што одговара на дескриптор на напредно ниво, тогаш е многу веројатно дека оваа личност ќе може да се однесува на начини што одговараат на дескриптори на средно и основно ниво за истата компетентност.

Листите на дескриптори можат да се употребуваат на различни начини. Но, можни се и некои потенцијални злоупотреби што треба да се избегнуваат.

Дескрипторите може да се користат на различни начини во контекст и на формално образование и на неформално образование. Бидејќи тие се формулирани низ опис на резултатите од учење, тие се директно релевантни како референци за развој на курикулуми на различни нивоа, од национални курикулуми до училишни курикулуми, како и за планирање, примена и евалуација на активностите за учење.

Бидејќи компетенциите обично се мобилизираат во кластери, наставниците можат да планираат активности што создаваат можности учениците да ги вежбаат однесувањата поврзани со комбинации на дескриптори од различни компетенции. Овие активности придонесуваат за развојот на компетенциите. Дескрипторите исто така може да бидат извор на инспирација за наставниците во планирање на образовните активности, а резултатите од учењето може да се дефинираат со комбинирање и приспособување на постојните дескриптори.

Ова ја поедноставува задачата на наставниците преку покривање на колку што е можно повеќе од 20-те компетенции низ наставата. Би било неточно да се претпостави дека наставниците треба да се стремат низ наставата да ги покријат сите 447 дескриптори или дури сите 135 клучни дескриптори. Прво, резервоарот на дескриптори треба да се гледа како алатка од која може да се изберат и комбинираат најрелевантните елементи со оглед на нивото на учениците и со оглед на контекстот. Резервоарот не треба да се смета за „листа на задачи“.

Второ, при изборот на најрелевантните дескриптори што претставуваат очекувани резултати од учењето, наставниците треба да имаат предвид дека наставата треба на сите ученици да им обезбеди можности да постигнат повисоки нивоа на компетенции или да ги стабилизираат и консолидираат вештините за одредени компетенции.

Ова е поврзано со друга важна употреба на дескрипторите, имено оценувањето. Бидејќи тие претставуваат описи на резултатите на учење, соодветно е дескрипторите да се користат како референца за оценување. Меѓутоа, треба да се нагласи дека дескрипторите се однесуваат на совладаност на вештината, а не на нејзина употреба во конкретна ситуација.

Затоа, можно е ученик случајно да прикажува одредено однесување во конкретна ситуација, на пример, во контекст на наставата, но без да го користи ова однесување во други ситуации. Набљудувањето како ученикот се однесува во една прилика не мора да значи дека ученикот го постигнал степенот на совладаност означен со соодветниот дескриптор. Реципрочо, фактот дека ученикот во одредена наставна ситуација не се

однесува на начин опишан во дескрипторот, не е доволен за да се заклучи дека ученикот поседува пониско ниво на совладаност на вештината. Можеби случајно во конкретната ситуација, во тој конкретен момент, однесувањето не било видливо, но во други околности ученикот би можел да го прикаже релевантното однесување.

Понатаму, поради кумулативниот карактер на дескрипторите (и валидноста на градуирањето, врз основа на робусна статистичка процедура), кога оценуваат, наставниците не треба да ги користат списоците на дескриптори како контролни листи за да се осигурат дека ги имаат покриено сите. На пример, ако ученикот доследно прикажува однесување што е содржано во дескрипторот на средно ниво за одредена компетенција, не е неопходно да се проверува со другите дескриптори на средно ниво за истата компетентност или со дескрипторите на основно ниво, бидејќи е многу веројатно дека тие се совладани. Наместо тоа, наставникот треба да провери дали ученикот покажува однесувања што се содржани во дескрипторите за таа компетентност на напредно ниво, и ако таквото однесување не е совладано, тогаш тоа може да стане фокус на идните активности за учење.

Употребата на дескриптори, бидејќи тие се формулирани позитивно, овозможува вреднување на тоа што можат да го направат учениците, а отсуството на одредени однесувања треба да води кон идни интервенции, а не да се користи ученикот за да се етикетира на негативен начин. Како што може да се види со намалените дескриптори прикажани во табела 6 и табела 7, дури и дескрипторите на основното ниво бараат значителен степен на совладаност.

Друг ризик од злоупотреба е кога не може да се забележи однесувањето што е содржано во дескриптор на основно ниво. Би било погрешно да се заклучи дека ученикот нема никакво ниво на совладаност. Дури и во овој случај, треба да се претпостави дека ученикот може да поседува одредено ниво на совладаност, а дескрипторите на основното ниво можат да бидат следната цел за учење.

Додатно на различните употреби од страна на наставниците во формални и неформални средини, дескрипторите можат да бидат корисни и за учениците, на неколку можни начини.

Бидејќи Рамката ги вклучува и самоефикасноста и индивидуалните вештини за учење, учениците можат да ги анализираат дескрипторите за сите 20 компетенции со цел да го планираат и да го спроведат сопствениот процес на учење и развој. Листата на дескриптори може да помогне да ги насочи нивните цели за учење на структуриран и реален начин со што се зголемуваат шансите за успех.

Исто така, дескрипторите се соодветни за самооценување и за критичко анализирање на процесот на учење, без разлика дали тоа се случува во формална, неформална или вонинституционална образовна средина. Учениците може да ги користат дескрипторите за да размислат за тоа како се однесувале во одредени ситуации во минатото и што можат да направат во иднина. Во однос на вредностите, учениците, исто така, можат да размислуваат за тоа што би се случило со општеството доколку граѓаните би ги отфрлиле содржините на одредени дескриптори.

Во заклучок, дескрипторите претставуваат важна алатка за наставниците и за учениците. Ризиците од потенцијална злоупотреба може да се избегнат ако се земат предвид принципите и сугестиите вклучени во поглавјата за раководство во Книга 3 од оваа публикација – особено поглавјата за курикулумот, методите на настава и оценувањето, како и во поглавјето за пристапот на училиштето во целина. Се препорачува корисни-

ците на Рамката да ги консултираат овие поглавја пред да почнат да ги користат дескрипторите.

Заклучок

Како што беше забележано претходно, моделот на компетентност што е опишан во оваа книга нуди детален опис на компетенциите што треба да ги стекнат учениците за да станат ефективно ангажирани граѓани и да живеат заедно со другите во културно разновидни демократски општества. Покрај тоа, дескрипторите нудат начин за операционализирање на компетенциите којшто ќе им користи на наставниците во создавањето на курикулуми во процесот на настава, учење и оценување.

Се надеваме дека моделот на компетентност и дескрипторите ќе се покажат корисни за донесување одлуки и планирање во образованието и дека ќе помогнат образовните системи да ги подготват учениците за живот во демократија и мултикултурност.

Исто така се надеваме дека Рамката ќе им овозможи на образовните системи да ги зајакнат учениците да станат автономни граѓани, способни да ги бираат и да ги реализираат сопствените цели во животот во рамките на демократските институции и со почитување на човековите права. Неколку од компетенциите во моделот се особено релевантни за оваа цел.

На пример, ако учениците развијат став на отвореност кон други култури, верувања, погледи на светот и практики, тие ќе бидат подготвени да истражуваат и да испитуваат други перспективи и начини на живот што ги надминуваат традициите со кои тие пораснале, проширувајќи го опсегот на нивните искуства и хоризонти. Ако стекнат самостојни вештини за учење, тие ќе можат независно да учат за овие нови начини на живот и нема да зависат од информациите што се презентирани во нивната непосредна околина. Ако стекнат способности за аналитичко и критичко размислување, тие ќе можат темелно и критички да ги анализираат алтернативните начини на живот, како и новите информации и идеи и ќе можат да направат сопствени проценки за тоа дали тие се прифатливи или пожелни. Понатаму, ако младите луѓе научат да го ценат човечкото до-

стоинство и човековите права, културната разновидност и демократијата, тогаш овие вредности ќе создадат основа за сите нивни избори и дејствување, и тие доброволно ќе живеат на начин што го почитува достоинството и човековите права на другите луѓе како и принципите на демократија.

Накратко, оспособувањето на учениците со компетенциите наведени во Рамката е суштински чекор што треба да се преземе за да ги поттикне да ги бираат и следат сопствените цели во контекст на почитување на човековите права и демократските процеси. Оспособувањето на младите луѓе со овие компетенции преку образовниот систем, заедно со преземањето акција за справување со структурните недостатоци и нееднаквости во општеството, е клучно за да се обезбеди идното здравје на мулти-културните демократски општества и да се поттикне успехот на сите млади луѓе што живеат во нив.

Речник на клучни термини

Листа на термини по азбучен редослед

Вештина
Вонинституционално образование
Вредност
Граѓанин
Граѓанска свест
Граѓанство
Демократија
Демократска култура
Дескриптор
Диспозиција
Емпатија
Етноцентризам
Знаење
Интеркултурен дијалог
Интеркултурна компетентност
Компетентност
Критичко разбирање
Култура
Мултиперспективност
Неформално образование
Одговорност
Образование за демократско граѓанство (ОДГ)
Образование за човекови права (ОЧП)
Повеќејазичност
Почит
Резултати од учењето
Самоефикасност
Став
Толеранција
Толеранција на различно мислење
Формално образование

Листа на термини по категорија

Термини поврзани со содржината	Технички термини
Граѓанин	Вештина
Граѓанска свест	Вонинституционално образование
Граѓанство	Вредност
Демократија	Дескриптор
Демократска култура	Диспозиција
Емпатија	Знаење
Етноцентризам	Компетентност
Интеркултурна компетентност	Критичко разбирање
Интеркултурен дијалог	Неформално образование
Култура	Резултати од учење
Мултиперспективност	Став
Одговорност	Формално образование
Образование за демократско граѓанство (ОДГ)	
Образование за човекови права (ОЧП)	
Повеќејазичност	
Почит	
Самоефикасност	
Толеранција	
Толеранција на различно мислење	

Речник на термини

Вештина

Во контекст на Рамката, вештината се дефинира како способност за спроведување на сложен, добро организиран динамичен модел на размислување или однесување, насочен кон постигнување на одредена цел.

Вонинституционално образование

Вонинституционалното образование е секоја планирана програма за образование со цел да се подобрат низа вештини и компетенции надвор од формалните образовни институции.

Вредност

Вредноста се дефинира како верување во посакуваната цел што го мотивира однесувањето и служи како водечки принцип во многу ситуации во животот. Вредностите имаат нормативен квалитет што пропишува што треба да се прави или како да се мисли. Вредностите нудат стандарди или критериуми за: правење проценки; објаснување на мислењата, ставовите и однесувањата; планирање на однесувањето и одлучување помеѓу алтернативи; остварување влијание врз другите; и презентирање на себеси пред другите. Вредностите се поврзани со емоциите со тоа што, кога тие се активираат, тие

се полни со чувства. Тие, исто така, обезбедуваат структури околу кои се организираат посебни ставови. Вредностите влијаат врз ставовите, а оценувањето на вредностите на другите луѓе може да помогне да се предвидат нивните ставови и однесување. Луѓето ги организираат своите вредности во хиерархии, во однос на нивната релативна важност, а релативната важност на вредностите се менува во текот на животот. На индивидуално психолошко ниво, вредностите се научени морални убедувања што ги користат луѓето како образложение за своите постапки. Меѓутоа, вредностите не се само индивидуални карактеристики туку и социјални (општествени) договори за тоа што е правилно, добро или што треба да се вреднува. Тие се кодекси или општи принципи што ја водат акцијата, а не самата акција, ниту пак конкретни листи за тоа што да се прави и кога да се прави. Вредностите се во основа на казнувањето на несоодветно однесување и на наградувањето на соодветно однесување. Системот на вредности го одредува она што се очекува и посакува, она што е потребно и што е забрането.

Граѓанска свест

Граѓанска свест е став кон другите луѓе надвор од семејството и пријателите. Таа подразбира чувство на припадност на група или заедница, свесност за другите луѓе во групата, свесност за ефектите од своите постапки врз тие луѓе, солидарност со другите членови на групата и чувство на граѓанска должност кон групата. Групи или заедници во врска со кои може да се изрази чувство на граѓанска свест вклучуваат луѓе што живеат во одредена географска област (соседство, град, земја, група земји како Европа или Африка или пак целиот свет во случај на „глобална заедница“), етнички групи, верски групи, групи за слободно време или која било друга социјална или културна група во која поединецот има чувство на припадност. Секој поединец може да им припаѓа на повеќе групи и може да има став на граѓанска свест кон повеќе групи.

На демократските општества им се потребни луѓе ориентирани кон заедницата, луѓе што се заинтересирани за благосостојба на заедницата. Заемниот интерес и доверба, заедно со заедничките цели и разновидните ресурси, резултираат во посветеност и ангажираност. Кога луѓето имаат чувство дека се ангажираат во нешто што го надминува нивниот непосреден индивидуален интерес, тие стануваат активни учесници во општествениот живот. Постои разлика помеѓу граѓанска свест во современо демократско општество и „граѓански должности“ наметнати од тоталитарните режими (граѓаните со граѓанска свест мислат и дејствуваат врз основа на сопствената убеденост и одлука) или врз основа на грижата за општото добро во колективистичките општества (граѓаните со граѓанска свест не се откажуваат од сопствените интереси заради интересот на заедницата, туку дејствуваат заедно со другите за да ги реализираат и заедничките и општите интереси).

Граѓанин

Терминот „граѓанин“ има две различни значења:

- ▶ некој кој има објективен правен статус на државјанство во држава како што е дефинирано со законите и прописите на таа држава; овој статус обично се означува со тоа дали тоа лице го поседува пасошот на таа држава или не;
- ▶ кое било лице што е засегнато од политичкото или граѓанското одлучување на политичка држава или заедница и кое е способно да се ангажира во политички и граѓански процеси. Не сите оние што се граѓани во оваа широка смисла на овој термин се легални граѓани. На пример, првата генерација на мигранти може да немаат легално државјанство во земјата во која живеат; сепак, дури и кога не

можат да гласаат на национални избори, тие можат да учествуваат во политички и граѓански процеси на разни други начини, на пример во разни организации во заедницата, членството во синдикати и синдикална политика и членство во групи за притисок (на пример, антирасистички групи, групи за човекови права или еколошки организации).

Во контекст на Рамката, терминот „граѓанин“ се користи за означување на сите поединци што се засегнати од демократското одлучување и што можат да се вклучуваат во демократски процеси и институции (наспроти терминот „граѓанин“ што ги опфаќа само оние што имаат законско државјанство во одредена држава).

Граѓанство

Терминот „граѓанство“ има две различни значења:

- ▶ правниот статус на лицето во однос на државата (што се докажува со пасош);
- ▶ активна употреба на правата и одговорностите на граѓанинот во (партиципативно) демократско општество.

Одредено лице може да биде граѓанин на држава без да учествува во општествениот живот. Од друга страна, лице што не е граѓанин (во правна смисла) може да практикува активно граѓанство преку ангажирање во општествени активности.

Во контекст на Рамката, поимот „граѓанство“ се однесува на активното ангажирање на граѓаните во демократски процеси и институции и активна употреба на нивните права и одговорности.

Демократија

Демократијата се дефинира како владеење од или во име на народот, каде што главна карактеристика на владеењето е застапување на ставовите на мнозинството. Во демократијата, врховната власт им се доделува на луѓето и директно се спроведува од нив (директна демократија) или од страна на нивните избрани претставници во слободен изборен систем (претставничка или репрезентативна демократија).

Столбовите на демократијата се:

- ▶ врховна власт на народот;
- ▶ владеење врз основа на согласност на тие што владеат;
- ▶ владеење на мнозинството;
- ▶ права за малцинствата;
- ▶ загарантираност на основните човекови права;
- ▶ слободни и правични избори;
- ▶ еднаквост пред законот;
- ▶ соодветен легален систем;
- ▶ уставни ограничувања за владата;
- ▶ социјален, економски и политички плурализам, вклучувајќи признавање на независни граѓански организации;
- ▶ вреднување на соработка, праведна конкуренција и компромис.

Актуелните демократски стандарди ја надминуваат класичната претставничка демо-

кратија каде што клучната улога на граѓаните е преку гласање да делегираат одговорност за дефинирање и спроведување на јавните политики на нивните претставници. Наместо тоа, сегашните стандарди се во форма на партиципативна демократија каде што јавните институции се во согласност со принципите на добро владеење и граѓаните имаат легитимност да се вклучуваат во сите фази од циклусот на јавната политика.

Демократска култура

Демократија е повеќе од збирот на нејзините институции. Здравата демократија во голема мера зависи од развојот на демократската граѓанска култура.

Терминот „демократска култура“ го нагласува фактот дека иако демократијата не може да постои без демократски институции и закони, таквите институции и закони не можат да се применат во пракса доколку не се засноваат на култура на демократија, односно доколку не се вградени во демократските вредности, заедничките ставови и практики на граѓаните и институциите. Меѓу другото, демократската култура вклучува посветеност кон владеењето на правото и човековите права, посветеност кон јавната сфера, уверување дека конфликтите треба да се решаваат на мирен начин, признавање и почитување на различноста, подготвеност да изразат сопствените мислења, подготвеност да се слушаат мислењата на другите, посветеност кон одлуките донесени од мнозинството, посветеност на заштитата на малцинствата и нивните права и подготвеност да се влезе во дијалог за да се надминат културните поделби. Исто така, демократската култура вклучува и грижа за одржливата благосостојба на другите луѓе, како и за животната средина во која живееме.

Дескриптор

Дескриптор е изјава што опишува видливо однесување на ученик што може да се оцени и што покажува дека е постигнато одредено ниво на компетентност што се оценува. Дескрипторите се позитивно формулирани и независни еден од друг.

Диспозиција

Диспозицијата е трајна организација на внатрешни психолошки фактори што се изразува како стабилна и доследна тенденција кон одредени начини на размислување, чувства или однесувања во широк опсег на околности, во отсуство на надворешна принуда или надворешни награди. Диспозициите се разликуваат од способностите. На пример, кога тоа се бара од нив, луѓето за одредено прашање (имаат капацитет) можат да изградат аргументи што се спротивни на нивното мислење, но тие обично не го прават тоа (немаат диспозиција). Слично, луѓето може да имаат вештини, знаења и разбирања што се потребни за одредено однесување, но немаат диспозиција да ги користат. Диспозицијата е составена од група на преференции и намери комбинирана со збир на способности коишто овозможуваат таа да се реализира на одреден начин. Диспозициите не се вклучени од Рамката бидејќи се имплицитно содржани во дефиницијата на компетентност што ја сочинува основата на Рамката – т.е. компетентност како мобилизација и распоредување на компетенции преку однесување. Доколку компетенциите не се мобилизираат и не се распоредуваат (ако нема диспозиција да се користат во однесувањето), тогаш поединецот не може да се смета за компетентен. Со други зборови, постоењето на диспозиција да се користат компетенциите во однесувањето е суштинско за самиот поим на компетентност – не постои компетентност без диспозиција.

Емпатија

Емпатијата е збир на вештини што се потребни за да се разберат мислите, верувањата и чувствата на другите луѓе и да се види светот од перспектива на другите луѓе. Емпатијата вклучува способност да се излезе надвор од сопствената психолошка референтна рамка (да се децентрализира од сопствената перспектива) и способност да се замисли и да се разбере психолошката референтна рамка и перспектива на друга личност. Оваа вештина е клучна за да се разбере културната припадност, погледот на светот, верувањата, интересите, емоциите, желбите и потребите на другите луѓе.

Во моделот на КДК емпатијата се смета за вештина, иако во секојдневниот или во научниот дискурс има и други значења (на пример, во однос на емоционалната зараза, кога едно лице „се заразува“ и ги пренесува емоциите на друго лице). Се разликуваат три различни форми на емпатија:

- ▶ когнитивна емпатија – способност за разбирање на перцепциите, мислите и верувањата на другите луѓе;
- ▶ афективна емпатија – способност за разбирање на емоциите, чувствата и потребите на другите луѓе;
- ▶ сочувство, понекогаш наречено „сочувствителна емпатија“ или „емпатична грижа“ – способност за сочувство и загриженост за другите луѓе врз основа на сфаќање на нивната когнитивна или афективна состојба или на нивната материјална состојба или околности.

Етноцентризам

Етноцентризмот е гледиште во кое сопствената култура е центарот на сè, а сите други култури се мерени и оценувани во споредба со неа. Етноцентризмот, исто така, е дефиниран како предрасуда дека начините на однесување во сопствената група се подобри од другите. Може да се разликуваат три форми на етноцентризам:

- ▶ негирање: неспособност или одбивање когнитивно да се разбере културната разлика, што доведува до неуки или наивни набљудувања за другите култури.
- ▶ одбранбеност: препознавање на културните разлики проследено со негативна проценка, во стилот, колку што е поголема разликата толку е понегативна проценката. Ова се нарекува дуалистичко размислување, карактеризирано со слоганот „ние против нив“.
- ▶ минимизирање на разликите: разбирање и прифаќање на површни културни разлики, став дека сите човечки суштества се суштински исти, ставање акцент на сличноста на луѓето и заедниците во основните вредности, но дефинирање на основата на таа сличност во етноцентрични термини (секој во суштина е ист како „нас“).

Знаење

Знаењето е збир од структурирани и меѓусебно поврзани информации што ги поседува поединецот, кои тесно се поврзани со поимот разбирање. Во образованието знаењето се смета за суштински елемент на курикулумот, често се нарекува содржина на курикулумот и ги опфаќа основните елементи што ги има акумулирано човештвото со текот на времето и кои училиштето треба да ги пренесе на новите генерации со цел да се унапреди разбирањето на светот и напредокот на човечкото општество.

Интеркултурна компетентност

Интеркултурната компетентност е способност да се мобилизираат и да се распоредат релевантни психолошки ресурси со цел соодветно и ефикасно да се одговори на барањата, предизвиците и можностите содржани во меѓукултурните ситуации. По-конкретно, меѓукултурната компетентност се состои од комбинација од вредности, ставови, вештини, знаења и критичко разбирање применети преку дејствување што овозможува:

- ▶ да се разбираат и да се почитуваат луѓето со различна културна припадност од сопствената;
- ▶ да се реагира соодветно, ефикасно и со почит кога се комуницира со луѓе со различна културна припадност;
- ▶ да се воспостават позитивни и конструктивни односи со луѓе со различна културна припадност.

„Почит“ значи дека другиот се гледа, цени и се вреднува позитивно; „соодветно“ значи дека сите учесници во ситуацијата се подеднакво задоволни од тоа како се одвива интеракцијата во рамките на очекуваните културни норми; „ефективно“ значи дека сите вклучени страни во интеракцијата можат барем делумно да ги постигнат своите цели.

Интеркултурен дијалог

Интеркултурниот дијалог е отворена размена на ставови врз основа на меѓусебно разбирање и почитување, помеѓу поединци или групи кои сметаат дека им припаѓаат на меѓусебно различни култури. Тој бара слобода и способност за лично изразување, како и подготвеност и способност да се слушаат ставовите на другите. Интеркултурниот дијалог поттикнува конструктивен пристап кон културните поделби, ја намалува нетолеранцијата, предрасудите и стереотипите и придонесува кон политичка, социјална, културна и економска интеграција и кохезија на културно разновидни општества. Интеркултурниот дијалог ја поттикнува еднаквоста, човечкото достоинство и чувството за заедничка цел. Тој има за цел да достигне подлабоко разбирање на разновидните гледишта на светот, да ја подобри соработката и ангажираноста (или слободата да се избира), да дозволи личен раст и промена и да промовира почит кон другиот.

Интеркултурниот дијалог може да биде тежок процес. Ова особено се случува кога учесниците меѓусебно се доживуваат како претставници на спротивставени култури (на пр. како последица на минат или сегашен вооружен конфликт) или кога еден учесник верува дека неговата (нејзината) културна група доживеала значителна штета (на пр. отворена дискриминација, материјална експлоатација или геноцид) од страна на групата во која припаѓа соговорникот. Во такви околности, интеркултурниот дијалог може да биде исклучително тежок, да бара висок степен на меѓукултурна компетентност и голема емоционална и социјална чувствителност, посветеност, упорност и храброст..

Компетентност

Компетентноста е способност да се мобилизираат и да се распоредат релевантни вредности, ставови, вештини, знаења и/или разбирања со цел соодветно и ефикасно да се одговори на барањата, предизвиците и можностите во одреден контекст. Ова подразбира бирање, активирање, координирање и организирање на релевантниот збир на

вредности, ставови, знаења, разбирања и вештини и нивно применување преку однесување што е соодветно на тие ситуации. Освен оваа глобална и холистичка употреба на терминот „компетентност“, терминот „компетенции“ (во множина) се користи во Рамката за да се упати на специфичните индивидуални ресурси (имено, специфичните вредности, ставови, вештини, знаења и разбирања) што се мобилизирани и распоредени во производството на компетентно однесување.

Критичко разбирање

Критичкото разбирање вклучува разбирање и препознавање на вредноста на значењата, а тоа подразбира одредена релација со знаењето. Критичкото разбирање бара размислување за знаењето, критичка анализа на содржината и изворот на знаењето, споредување на повеќе перспективи на истата тема, поврзување на штотуку добиено знаење со веќе познато знаење, сместување на знаењето во специфичен социокултурен контекст, релативизирање на неговото значење и оценување различни идеи и позиции врз основа на различни аргументи. Критичкото разбирање вклучува активно размислување и критичка евалуација на она што се разбира и толкува (за разлика од автоматско толкување, по навика и без размислување). Критичкото разбирање се демонстрира не само преку способноста да се репродуцира знаење туку тоа да се применува во нови ситуации и на креативни начини.

Култура

Културата е збир на препознатливи духовни, материјални, интелектуални и емоционални карактеристики на општеството или општествената група, која опфаќа не само уметност и литература туку и начин на живот, вредности, традиции и верувања. Постојат неколку различни аспекти на култура: материјални (физички артефакти, како на пример храна, облека, домување, алатки, уметнички производи итн.), социјални и општествени (јазик, религија, закони, правила, семејна структура, модели на труд, фолклор, културни икони, итн.) и субјективни (споделени знаења, верувања, спомени, идентитети, ставови, вредности и практики). Збирот на културни ресурси се распределува низ целата општествена група, при што секој поединечен член присвојува и користи само дел од културните ресурси потенцијално достапни за сите членови. Ова ја објаснува варијабилноста во рамките на секоја културна група и може да резултира во оспорени или нејасни групни граници.

Секоја социјална група може да има култура и сите култури се динамични и постојано се менуваат со текот на времето како резултат на внатрешни и надворешни фактори. Луѓето им припаѓаат на повеќе групи и соодветните култури и учествуваат во различни констелации на култури. Културните припадности се променливи и динамични, со силна субјективна димензија.

Мултиперспективност

Мултиперспективноста е анализа и презентација на ситуации, настани, практики, документи, медиумски содржини, општества и култури, преку земање предвид повеќе гледни точки покрај сопствената. Мултиперспективноста подразбира:

- ▶ препознавање дека секој, вклучувајќи се и себеси, има ограничени и пристрасни перспективи што се обликувани под влијание на културното, образовното и семејното потекло, личната историја, карактерот и когнитивните и афективните процеси;

- ▶ препознавање дека перспективите на другите луѓе можат да бидат исто толку валидни како и сопствените, кога се гледани од нивните културни и лични позиции;
- ▶ подготвеност и способност да се прифати психолошкото гледиште на другите луѓе во обид да се види светот како што го гледаат тие (вештината на „заземање на перспективата на другиот“, која е аспект на емпатија).

Неформално образование

Неформалното образование е доживотниот процес преку кој секој поединец стекнува ставови, вредности, вештини и знаења од образовните влијанија и ресурси во сопствената околина и од секојдневните искуства (семејство, врничка група, соседи, средби, библиотеки, медиуми, онлајн медиуми, работа, игра, итн.).

Одговорност

Одговорноста е став кон сопствените акции. Таа подразбира размислување за своите постапки, свесен напор да се постапува на морално соодветен начин и да се преземе одговорност за последиците од сопствените акции.

Одговорноста доаѓа до израз кога одредено лице има морална обврска да дејствува на одреден начин и заслужува пофалба за извршување на таквото дејствие или критика за неуспехот да дејствува на одговорен начин. Понекогаш може да се појави противречност помеѓу граѓанскиот дух (толкуван како солидарност со другите луѓе и лојалност кон нив) и моралната одговорност. Затоа, ставот на одговорност за своите постапки вклучува донесување одлуки за преземање дејства (што во некои случаи може да значи да не се дејствува) во зависност од околностите.

Образование за демократско граѓанство (ОДГ)

Образованието за демократско граѓанство се дефинира како обука, подигање на свеста, информации, практики и активности што имаат за цел учениците да стекнат знаења, вештини и разбирање, да ги развијат сопствените ставови и однесување, да се поттикнат да ги користат и бранат демократските права и одговорности во општеството, да научат да ја вреднуваат различноста и активно да учествуваат во демократскиот живот со цел да се унапреди и заштити демократијата и владеењето на правото.

Бидејќи демократското граѓанство не е ограничено на правниот статус на граѓаните и на правото на глас, образованието за демократско граѓанство ги вклучува сите аспекти на животот во едно демократско општество и затоа е поврзано со широк спектар на теми, како што се одржлив развој, учество на лица со попреченост во општеството, вклучување на родовите аспекти во главните политики, спречување на тероризам и многу други.

Образование за човекови права (ОЧП)

Образованието за човекови права е образование, обука, подигање на свеста, информации, практики и активности што имаат за цел преку развивање на знаења, вештини и разбирања и развивање на ставовите и однесувањето на учениците да ги поттикнат да придонесат кон градење и одбрана на универзална култура на човековите права во општеството со цел да се унапредат и заштитат човековите права и основните слободи. Образованието за човекови права вклучува три димензии:

- ▶ учење поврзано со човековите права – што се тие и како се заштитени;
- ▶ учење преку човековите права, препознавање дека контекстот и начинот на којшто е организирано и спроведено учењето на човековите права треба да биде во согласност со вредностите на човековите права (на пример, учество, слобода на мислата и изразување) и дека во образованието за човековите права, процесот на учење е исто толку важен колку и содржината на учењето;
- ▶ учење за човековите права преку развивање на вештини, ставови и вредности за да ги применуваат учениците вредностите за човековите права во својот живот и да преземат акција, самостојно или со други за промовирање и заштита на човековите права.

Повеќејазичност

Повеќејазичноста е капацитетот на поединецот да користи повеќе јазици рецептивно и/или продуктивно, без оглед на развиеност на нивото на компетентност.

Почит

Почит е став кон некој или нешто (на пример, личност, верување, симбол, принцип, постапка), каде што се смета дека предметот на тој став има некаква важност или вредност што гарантира позитивен однос и почит. Во зависност од природата на објектот на почит, почитта може да има многу различни форми (на пример, почитување на училишното правило, почитување на мудроста на постарите, почит кон природата). Еден вид почит што е особено важен во контекст на демократска култура е почитта што им се укажува на луѓето со различна културна припадност или со различни верувања, мислења или дејности. Таквата почит не бара согласност, прифаќање или сплотување со она што е почитувано – таа е став што вклучува позитивно вреднување на другиот, притоа препознавајќи и признавајќи ги разликите што постојат. Став на почит е потребен за да се оствари и демократска интеракција и интеркултурен дијалог со другите. Сепак, треба да се постават граници на почитта – на пример, не треба да се почитуваат верувања, мислења, начин на живот или дејности што го поткопуваат или го кршат достоинството и човековите права на другите.

Затоа, почитта вклучува:

- ▶ позитивен однос и почит кон некој или нешто врз основа на проценка дека имаат суштинска важност или вредност;
- ▶ позитивен однос и почит кон другите луѓе како еднакви човечки суштества, без оглед на нивното културно потекло, верувања, мислења, начин на живот или дејствување;
- ▶ позитивен однос и почит кон верувањата, мислењата, начинот на живот и практиките на другите луѓе, сè додека тие не го поткопуваат достоинството и човековите права на другите.

Резултати од учењето

Исходот од учењето е изјава за тоа што се очекува од одреден ученик да знае, да разбере и/или да биде способен да демонстрира по завршување на процесот на учење.

Самоефикасност

Самоефикасноста е став кон себеси. Таа подразбира позитивно верување во сопствената способност да се преземат чекори што се потребни за да се постигнат одредени цели, доверба дека може да се разберат проблемите, да се избераат соодветни методи за остварување на задачите, успешно да се надминат пречките и новите предизвици, да се влијае на она што се случува и да се оствари влијание во светот.

Самоефикасноста е поврзана со чувствата на самодоверба во сопствените способности. Ниската самоефикасност може да го обесхрабри демократското и меѓукултурното однесување, дури и кога постои висок степен на способност, додека нерално високата самоефикасност може да доведе до фрустрација и разочарување. Оптимален став е релативно висока самоефикасност поврзана со реалистично проценетото високо ниво на способност што ги поттикнува поединците да се справат со нови предизвици. Самоефикасноста подразбира и чувство на доверба во врска со демократскиот ангажман и преземање на активности за кои се смета дека се неопходни за да се постигнат демократските цели (вклучувајќи и барање одговорност од оние на позиција на моќ и авторитет кога нивните одлуки или дејства се сметаат за нечесни или неправедни). Таа подразбира и чувство на самодоверба за вклучување во интеркултурен дијалог со луѓето за коишто се смета дека имаат различна културна припадност од сопствената.

Став

Ставот се дефинира како севкупна ментална ориентација на поединецот кон некого или нешто (на пример, лице, група, институција, прашање, настан, симбол). Ставовите обично се состојат од четири компоненти: верување или мислење за предметот на ставот, емоција или чувство кон предметот, евалуација (било позитивна или негативна) на предметот и тенденција да се однесува на одреден начин кон тој предмет.

Ставовите варираат во нивната јачина, односно во стабилноста, издржливоста и влијанието врз однесувањето. Може да се направи разлика помеѓу експлицитни и имплицитни ставови. Експлицитните ставови се свесни, можат да се изразат вербално и да се контролираат. Имплицитните ставови не се свесни, не можат да се контролираат и се изразуваат преку поспуптлни или индиректни однесувања како што се изразот на лицето, јазикот на телото и времето на реакција. Промените на експлицитните ставови не мора да се одразат врз соодветни промени на имплицитните ставови. Можно е да се имаат два или повеќе различни ставови кон ист објект во различни прилики, да се имаат амбивалентни ставови, или експлицитните и имплицитните ставови кон истиот објект да изразуваат контрадикторни чувства и проценки.

Толеранција

Толеранцијата може да се толкува или како општествен феномен или како став на поединци. Ако фокусот е на толеранцијата како став на поединец, постојат три можни толкувања на толеранцијата:

Затоа, почитта вклучува:

- ▶ како антоним на нетолеранција, што значи прифаќање и отвореност, без наметнување на сопствени погледи или практики на други луѓе;

- ▶ како надреден, супериорен став, поврзан со латинската етимологија: толеранцијата како „трпење на“ нешто што не ни се допаѓа или дури го мразиме. Ова често се поврзува со глаголот „да се толерира“, што подразбира неурамнотежена врска, меѓу некој што толерира и друг што е толериран;
- ▶ како корисен увид во усогласување на верувањето во еднаква вредност и достоинство на сите човечки суштества од една страна, со силно несогласување околу вредности, верувања или практики, од друга страна. Од оваа перспектива, толеранцијата се дефинира како фер и објективен однос кон оние чиишто мислења и практики се разликуваат од сопствените врз основа на посветеноста да се почитува човечкото достоинство.

Третиот поглед укажува на три неопходни услови за да биде можна толеранцијата:

- ▶ предуслов: ситуација на разлика или конфликт со друго лице;
- ▶ процедура: заложба за избегнување на секаков вид насилство, барање на ненасилни начини за решавање на несогласувањето или издржување/поднесување на конфликтот;
- ▶ мотивација: одлука да се бара ненасилно решение или да се поднесе несогласувањето, којашто се потпира врз вреднувањето на правата на другите луѓе и човечкото достоинство.

Во одредени ситуации не треба да се биде толерантен – постојат ограничувања. На пример, не треба да толерираме расизам. Третиот пристап погоре, заснован врз почитување на достоинството на сите човечки суштества и на нивната еднаквост, е вграден во дефиницијата на почит во Рамката.

Толеранција на различно мислење

Толеранција на различното мислење е став кон ситуации што се нејасни и што се предмет на повеќе спротивставени толкувања. Луѓето со висока толеранција за двосмисленост ги оценуваат овие видови на предмети, настани и ситуации на позитивен начин и конструктивно се справуваат со нив, додека луѓето со ниска толеранција за двосмисленост усвојуваат ригидна перспектива и се нефлексибилни во нивното размислување за светот.

Формално образование

Формалното образование е структуриран систем за образование и обука кој трае од забавиште до основно и средно училиште, сè до универзитет. Се одвива, по правило, во општите или во стручните образовни институции и води до диплома.

Понатамошно читање

Audigier F. (2000), *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*, Council of Europe, Strasbourg, available at www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Curriculum/SEEPDFs/audigier.pdf, accessed 14 December 2017.

Ayton-Shenker D. (1995), *The challenge of human rights and cultural diversity*, United Nations Department of Public Information, DPI/1627/HR, New York.

Bandura A. (1994), "Self-efficacy", in Ramachaudran V. S. (ed.), *Encyclopedia of human behavior* (Vol. 4), Academic Press, New York.

Bandura A. (1997), *Self-efficacy: the exercise of control*, W. H. Freeman, New York.

Barrett M. (ed.) (2013), *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Barrett M. and Zani B. (eds) (2015), *Political and civic engagement: multidisciplinary perspectives*, Routledge, London.

Barrett M. et al. (2014), *Developing intercultural competence through education*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi3.pdf, accessed 14 December 2017.

Beacco J.-C. et al. (2010), *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2010_ForumGeneva/GuideEPI2010_EN.pdf, accessed 14 December 2017.

Bertelsmann Foundation (2003), *Civic-mindedness: participation in modern society*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gütersloh.

Boix Mansilla V. and Jackson A. (2011), *Educating for global competence: preparing our youth to engage the world*, Asia Society, New York, available at <http://asiasociety.org/files/book-globalcompetence.pdf>, accessed 14 December 2017.

Brady D., Verba S. and Schlozman K. L. (1995), "Beyond SES: a resource model of political participation", *American Political Science Review* Vol. 89, No. 2, pp. 271-94.

Brander P. et al. (2012), *Compass: manual for human rights education with young people*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/en/web/compass, accessed 14 December 2017.

Brander P. et al. (2016), *Education pack "All different – all equal": ideas, resources, methods and activities for non-formal intercultural education with young people and adults* (3rd edn), Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Brett P., Mompoin-Gaillard P. and Salema M. H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16802f726a>, accessed 14 December 2017.

Byram M. (1997), *Teaching and assessing intercultural communicative competence*, Multilingual Matters, Clevedon.

Byram M. et al. (2009), *Autobiography of intercultural encounters*, Council of Europe Publishing Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/autobiography/, accessed 14 December 2017.

Byram M. et al. (eds) (2017), *From principles to practice in education for intercultural citizenship*, Multilingual Matters, Clevedon.

Campaign for the Civic Mission of Schools (CCMS) (2011), *Guardian of democracy: the civic mission of schools*, CCMS, Silver Spring, MD, available at <http://civicmission.s3.amazonaws.com/118/f0/5/171/1/Guardian-of-Democracy-report.pdf>, accessed 14 December 2017.

Cantle T. (2012), *Interculturalism: the new era of cohesion and diversity*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Chiu C.-Y. and Hong Y.-Y. (2006), *Social psychology of culture*, Psychology Press, New York.

Coste D. and Cavalli M. (2015), *Education, mobility, otherness: the mediation functions of schools*, Language Policy Unit, Council of Europe, Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/Linguistic/Source/LE_texts_Source/LE%202015/Education-Mobility-Otherness_en.pdf, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (1950), *European Convention on Human Rights*, European Court of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, available at www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (2001), *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment* (CEFR), Cambridge University Press, Cambridge, available at www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (2007), *Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research*, Strasbourg: Committee of Ministers, Council of Europe, available at https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d5dae, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (2008), *White Paper on intercultural dialogue "Living together as equals in dignity"*, Committee of Ministers, Council of Europe, Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (2010), *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, Recommendation CM/Rec(2010)7 and explanatory memorandum*, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16803034e3>, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (2011), *Living together: combining diversity and freedom in 21st century Europe, Report of the Group of Eminent Persons of the Council of Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/highereducation/2011/KYIV%20WEBSITE/Report%20on%20diversity.pdf, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (2012), *Recommendation CM/Rec(2012)13 of the Committee of Ministers to member states on ensuring quality education*, Committee of Ministers, Council of Europe, Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/CMRec2012-13_quality_EN.doc, accessed 14 December 2017.

Council of Europe (2014), *Recommendation CM/Rec(2014)5 of the Committee of Ministers to member states on the importance of competences in the language(s) of schooling for equity and quality in education and for educational success*, Committee of Ministers, Council of Europe, Strasbourg, available at www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/CM-Recom-LangScol-2014_EN.doc, accessed 14 December 2017.

Davis M. H. (1994), *Empathy: a social psychological approach*, Westview Press, Boulder, CO.

Deardorff D. K. (ed.) (2009), *The SAGE handbook of intercultural competence*, Sage, Thousand Oaks, CA.

Dillon R. S. (2014), "Respect", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, available at <http://plato.stanford.edu/entries/respect/>, accessed 14 December 2017.

Donnelly J. (2013), *Universal human rights in theory and practice* (3rd edn), Cornell University Press, Ithaca, NY.

Eisenberg N. (2003), "Prosocial behavior, empathy, and sympathy", in Bornstein M. et al. (eds) (2003), *Well-being: positive development across the life course*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.

Eshleman A. (2014), "Moral responsibility", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, available at <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/>, accessed 14 December 2017.

Feldmann E., Henschel T. R. and Ulrich S. (2000), *Tolerance: basis for democratic interaction*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gütersloh.

Flowers N. et al. (2009), *Compasito: manual on human rights education for children* (2nd edn), Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.eycb.coe.int/compasito/pdf/Compasito%20EN.pdf, accessed 14 December 2017.

Furnham A. and Marks J. (2013), "Tolerance of ambiguity: a review of the recent literature", *Psychology* Vol. 4, No. 9, pp. 717-28.

Hogg M. A. and Vaughan G. M. (2014), *Social psychology* (7th edn), Pearson, Harlow.

Hua C. W. and Wan K. E. (2011), *Civic mindedness: components, correlates and implications for the public service*, Civil Service College, Singapore.

Jackson R. (2014), *Signposts: policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16806cd2f5>, accessed 14 December 2017.

Katz L. G. (1993), *Dispositions: definitions and implications for early childhood practice*, ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois, Champaign, IL.

Kennedy D., Hyland A. and Ryan N. (2007), "Writing and using learning outcomes: a practical guide", in Froment E. et al. (eds), *EUA Bologna handbook – Making Bologna work*, Article C 3.4-1, Raabe Verlag, Berlin.

Klein M. (1995), "Responsibility", in Honderich T. (ed.), *The Oxford companion to philosophy*, Oxford University Press, Oxford.

Knauth T. (2010), *Tolerance – A key concept for dealing with cultural and religious diversity in education*, The European Wergeland Centre Statement Series, Oslo.

Moore T. (2013), "Critical thinking: seven definitions in search of a concept", *Studies in Higher Education* Vol. 38, No. 4, pp. 506-22.

National Task Force on Civic Learning and Democratic Engagement (NTF) (2012), *A crucible moment: college learning and democracy's future*, Association of American Colleges and Universities, Washington, DC, available at www.aacu.org/sites/default/files/files/Crucible_508F.pdf, accessed 14 December 2017.

North B. (2000), *The development of a common framework scale of language proficiency*, Peter Lang, New York.

North B. and Schneider G. (1998), "Scaling descriptors for language proficiency scales", *Language Testing* Vol. 15, No. 2, pp. 217-63.

North-South Centre of the Council of Europe (2010), *Global education guidelines: a handbook for educators to understand and implement global education*, North-South Centre of the Council of Europe, Lisbon, available at www.coe.int/t/dg4/nscentre/ge/GE-Guidelines/GEguidelines-web.pdf, accessed 14 December 2017.

Oakes P. J., Haslam S. A. and Turner J. C. (1994), *Stereotyping and social reality*, Blackwell, Oxford.

OSCE/ODIHR (2012), *Guidelines on human rights education for secondary school systems*, OSCE, Warsaw, available at www.osce.org/odihr/93969, accessed 14 December 2017.

Osler A. and Starkey H. (2010), *Teachers and human rights education*, Institute of Education Press, London.

Pettigrew T. F. and Tropp L. R. (2006), "A meta-analytic test of intergroup contact theory", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 90, No. 5, pp. 751-83.

Reber A. S. (1985), *The Penguin dictionary of psychology*, Penguin, Harmondsworth.

Risager K. (2007), *Language and culture pedagogy: from a national to a transnational paradigm*, Multilingual Matters, Clevedon.

Rychen D. S. and Salganik L. H. (eds) (2003), *Key competences for a successful life and a well-functioning society*, Hogrefe and Huber, Gottingen.

Schwartz S. H. (1992), "Universals in the content and structure of values: theory and empirical tests in 20 countries", in Zanna M. (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* Vol. 25, pp. 1-65, Academic Press, New York.

Schwartz S. H. (2006), "Les valeurs de base de la personne: théorie, mesures et applications" [Basic human values: theory, measurement and applications], *Revue française de sociologie* Vol. 42, 249-88.

Sherrod L. R., Torney-Purta J. and Flanagan C. A. (eds) (2010), *Handbook of research on civic engagement in youth*, John Wiley and Sons, Hoboken, N.J.

Stradling R. (2003), *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Tibbitts F. (2015), *Curriculum development and review for democratic citizenship and human rights education*, UNESCO, Council of Europe, OSCE/ODIHR and Organization of American States, Paris, Strasbourg, Warsaw and Washington, DC, available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002343/234386e.pdf>, accessed 14 December 2017.

UNESCO (2013), *Intercultural competences: conceptual and operational framework*, UNESCO, Paris, available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf>, accessed 14 December 2017.

UNESCO (2014), *Global citizenship education: preparing learners for the challenges of the 21st century*, UNESCO, Paris, available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227729E.pdf>, accessed 14 December 2017.

United Nations (1948), *Universal Declaration of Human Rights*, United Nations General Assembly, New York, available at www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/, accessed 14 December 2017.

United Nations (2015), *Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development*, available at www.un.org/pga/wp-content/uploads/sites/3/2015/08/120815_outcome-document-of-Summit-for-adoption-of-the-post-2015-development-agenda.pdf, accessed 14 December 2017.

Verba S., Schlozman K. L. and Brady H. E. (1995), *Voice and equality: civic volunteerism in American politics*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Продажни агенти за публикации на Советот на Европа

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskaflet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
<http://www.librairie-kléber.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>

Модел на компетенции за демократска култура

Советот на Европа ги промовира и ги штити човековите права, демократијата и владеењето на правото. Овие принципи со години се темели на европските општества и политички системи, но сепак треба да се одржуваат и поттикнуваат и во време на економска и политичка криза.

Повеќето луѓе би се согласиле дека демократијата претставува форма на управување од или во име на народот и дека не може да функционира без институции што обезбедуваат редовни, слободни и фер избори, правило за мнозинство и одговорност на владата. Сепак, овие институции не можат да функционираат доколку самите граѓаните не се активни и посветени на демократските вредности и ставови. Образованието тука има централна улога и оваа Референтна рамка ги поддржува образовните системи во изведувањето на наставата, учењето и оценувањето на компетенциите за демократска култура и обезбедува кохерентен фокус на широкиот опсег на користени пристапи.

Ова **прва книга** содржи модел на компетенции за демократска култура, кој беше едногласно одобрена од европските министри за образование на нивната постојана конференција во Брисел во април 2016 година. Исто така се опишува основата на Рамката, се нуди упатство во врска со нејзината употреба, се прикажува вовед во улогата на дескрипторите што се содржани во втората книга, и се завршува со речник на клучни термини. Понатамошното упатство за примена на Референтната рамка е понудено во третата книга.

MKD

www.coe.int

Советот на Европа е водечка организација за човекови права на континентот. Се состои од 47 земји членки, вклучувајќи ги сите членки на Европската Унија. Сите земји членки на Советот на Европа се имаат потпишано на Европската конвенција за човекови права, договор за заштита на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права го надгледува спроведувањето на Конвенцијата во земјите членки.

Книга 1 од три книги
Не треба да се продаваат поединечно

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE